

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΠΛΟΙΑΡΧΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Ο ναυτικός Νίκος Καββαδίας (1910-1975) ως ένας
από τους μεγαλύτερους ποιητές της σύγχρονης
Ελλάδας »**

ΝΕΑ ΜΗΧΑΝΙΩΝΑ

Μάρτιος 2022

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΠΛΟΙΑΡΧΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΥΡΟΣ

ΘΕΜΑ: Ο ναυτικός Νίκος Καββαδίας (1910-1975) ως ένας από τους μεγαλύτερους ποιητές της σύγχρονης Ελλάδας.

ΤΟΥ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ: ΑΡΚΑΔΙΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ

Α.Γ.Μ: 4517

Ημερομηνία ανάληψης της εργασίας:

Ημερομηνία παράδοσης της εργασίας:

<i>A/A</i>	<i>Όνοματεπώνυμο</i>	<i>Ειδικότητα</i>	<i>Αξιολόγηση</i>	<i>Υπογραφή</i>
<i>1</i>				
<i>2</i>				
<i>3</i>				
<i>ΤΕΛΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ</i>				

Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ :

Περιεχόμενα

Περίληψη	Σελ: 4
Υπεύθυνη δήλωση	Σελ: 6
Εισαγωγή	Σελ: 7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο :	Σελ: 8
1.1 Η ζωή και τα παιδικά χρόνια του ποιητή.....	Σελ:8
1.2 Ο ποιητής στον Β. Παγκόσμιο Πόλεμο.....	Σελ:10
1.3 Η πρώτη ποιητική συλλογή του Νίκου Καββαδία.....	Σελ:14
1.4 Μαραμπού	Σελ:17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο	Σελ:22
2.1 Η δεύτερη ποιητική συλλογή «Πούσι».....	Σελ:22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο	Σελ:28
3.1 Η ποιητική συλλογή «Τραβέρσο»	Σελ:28
3.2 Φάτα Μοργκάνα.....	Σελ:29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο	Σελ:35
Τα πεζά του Νίκου Καββαδία	Σελ:35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο	Σελ:37
Συμπεράσματα – Η ποίηση και η γραφή του Νίκου Καββαδία	Σελ:37
Βιβλιογραφία.....	Σελ:42

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία με θέμα τον «**Ο ναυτικός Νίκος Καββαδίας (1910-1975) ως ένας από τους μεγαλύτερους ποιητές της σύγχρονης Ελλάδας**» παρουσιάζει τη ζωή και το έργο του ποιητή Νίκου Καββαδία.

Τη ζωή του μέχρι την ώρα που αποφάσισε να μπαρκάρει στα καράβια, τα παιδικά του χρόνια και αργότερα τη ζωή του στην θάλασσα. Κυρίως η εργασία αυτή παρουσιάζει την ποίηση του Νίκου Καββαδία, τα ποιήματα του , τι θέλουμε να μας μεταδώσουν και να μας εμβολιάσουν αλλά και που θέλουν να μας ταξιδέψουν.

Περαιτέρω παρουσιάζει ποιήματα του Νίκου Καββαδία, άλλα γνωστά κυρίως μέσα από τις μελοποιήσεις και άλλα λιγότερα γνωστά αλλά όχι λιγότερα αγαπημένα. Η ζωή και το έργο του Νίκου Καββαδία είναι ταυτισμένο με τη θάλασσα, την ποίηση του η οποία είναι βγαλμένη μέσα από τα ταξίδια που έκανε τους ανθρώπους που συνάντησε και τις τροπικούς προορισμούς που έζησε.

Δεν θα μπορούσε μια εργασία για τον Νίκο Καββαδία να μην περιέχει τα ποιήματα του και τις αναφορές για τις ποιητικές του συλλογές. Άλλωστε το η ζωή του όλη ήταν ένα ταξίδι γεμάτο ποιήματα, γνωρίσαμε τον ίδιο μέσα από την ποίηση του , μάθαμε για τις κακές του συνήθειες από την ποίηση του και την μαρτυρία του για τα αμαρτήματα του μέσα από αυτήν.

Σίγουρα για ένα τόσο σπουδαίο ποιητή δεν μπορείς να εξαντλήσεις την αναφορά σου σε μια πτυχιακή εργασία, το ποιητικό του έργο είναι πλούσιο και βαθύ.

Το τέλος της ζωής του ποιητή , όπως άλλωστε περιγράφεται και στην παρούσα εργασία ήταν στη στεριά, δεν θάφτηκε στην θάλασσα όπως επιθυμούσε ούτε είχε ένα τέλος πάνω στα καράβια. Αντίθετα μάλιστα, το τέλος των βρήκε σε ένα νοσοκομείο στην Αθήνα από εγκεφαλικό επεισόδιο.

Παρά το γεγονός ότι ο ποιητής έχει φύγει από τη ζωή κοντά 50 χρόνια παραμένει γνωστός και αγαπητός, τα μελοποιημένα τραγούδια του ακόμα ακούγονται και τραγουδιούνται από τον κόσμο. Η παρούσα πτυχιακή εργασία, παρουσιάζει το έργο του Νίκου Καββαδία και τη ζωή του μα κυρίως παρουσιάζει την ποίηση του, γιατί ο Νίκος Καββαδίας είναι η ποίηση του , είναι τα ποιήματα που τα τραγουδήσαμε και μάθαμε για

τη ζωή του εργάτη της θάλασσας , για τόπους μακρινούς για πολιτείες μακρινές και για τη Φάτα Μοργκάνα.

Λέξεις – Κλειδιά: Ποιητικές Συλλογές , Μάραμπου: καταραμένο πουλί , Τροπικά μέρη, Πούσι : καταχνιά, ομίχλη , Φάτα Μοργκάνα: φυσικό φαινόμενο , Τραβέρσο : η θέση του πλοίου που πλέει με χαμηλή ή/και μειωμένη ταχύτητα.

Εικόνα 1: Ο Ναυτικός Νίκος Καββαδίας

(πηγή: <https://istigmes.com/>)

Υπεύθυνη δήλωση περί μη λογοκλοπής

Ο κάτωθι υπογεγραμμένος ΑΡΚΑΔΙΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗΣ γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο **«Ο ναυτικός Νίκος Καββαδίας (1910-1975) ως ένας από τους μεγαλύτερους ποιητές της σύγχρονης Ελλάδας»** δεν έχει επανυποβληθεί σε άλλο εκπαιδευτικό ίδρυμα, αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές.

Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή / και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ν. Μηχανιώνα 28 Μαρτίου 2022

Με την επιφύλαξη κάθε
νόμιμου δικαιώματός μου.

Ο Δηλών,
ΑΡΚΑΔΙΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗΣ

[υπογραφή φοιτητή]

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Νίκος Καββαδίας, ο ποιητής που μας έμπασε σε μακρινές θάλασσες και άγνωστους ωκεανούς, ο ποιητής που διαβάζοντας τα ποιήματα του νιώθεις την αλμύρα της θάλασσας και ταξιδεύεις σε τόπους μακρινούς, σε τόπους ξωτικούς που οι "στεριανοί" δεν θα ταξιδέψουν ποτέ τους.

Ο Νίκος Καββαδίας καταγράφει τη ζωή του ναυτικού, του εργάτη της θάλασσας, τις δυσκολίες και τα ταξίδια με όλες τις δυσκολίες και τους κινδύνους που έχουν, η ποίηση και η γραφή του ποιητή είναι κυρίως βιωματική με ένα πέρασμα στην φαντασία και στην ονειροπόληση.

Τα λιμάνια, τα ταξίδια, οι κίνδυνοι της θάλασσας, οι ναύτες, οι πόρνες και ότι άλλο τροπικό και παράξενο μπορεί να φανταστεί κάποιος για τη ζωή των ναυτικών την περιγράφει με λεπτομέρεια και με ένα μαγικό τρόπο ο Καββαδίας στα ποιήματα του.

Ο ποιητής μας περιγράφει ένα κόσμο ο οποίος είναι άγνωστος για τους μη ταξιδευμένους και τους στεριανούς, ένα κόσμο που ίσως μόνο τα δικά του μάτια έβλεπαν.

Υποταγμένος στην αγάπη και τον έρωτα της θάλασσας μας περιγράφει με μύθους αλλόκοτους όπως ο ίδιος γράφει τα ταξίδια, τους προορισμούς και τους ανθρώπους που συναντά στα λιμάνια.

Η παρούσα εργασία σκοπό έχει να αναδείξει το έργο, τη ζωή και την ποίηση του Νίκου Καββαδία, αυτού του τόσο σπουδαίου ανθρώπου που έφυγε από τη ζωή πριν 45 χρόνια περίπου και θεωρείται όχι αδικώς ο ποιητής των ναυτικών.

Όπως και στους περισσότερους ποιητές, έτσι και με τον Καββαδία, το έργο του και η ποίηση του έγιναν ευρέως γνωστή και μπήκε στα σπίτια των περισσότερων ανθρώπων από τη μελοποίηση των ποιημάτων του.

Η μεγάλη αναγνώριση όμως του έργου του Νίκου Καββαδία έγινε μετά το θάνατο του όταν πια μεγάλο μέρος των ποιημάτων ντύθηκε με μουσική.

Ο Νίκος Καββαδίας μέσα από την ποίηση του φανερώνει την αγάπη του και την συμπάθεια του και ίσως την ταύτιση του με τους κατατρεγμένους αυτού του κόσμου, τους σημαδεμένους και τους ανθρώπους που η κοινωνία είτε η ίδια τους έβαλε στο περιθώριο είτε οι ίδιοι μέσα από τον τρόπο ζωής τους ήταν αντισυμβατικοί.

Ωστόσο, θα ήταν άδικο να μην αναφερθεί η προσφορά του Νίκου Καββαδία στην πατρίδα, κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο όπου κατατάχθηκε στο πεζικό στρατό για να υπηρετήσει την πατρίδα του και όχι στο ναυτικό όπως θα ανέμενε κάποιος.

Ο ποιητής των ναυτικών που φοβόταν όπως δήλωνε τον θάνατο στη στεριά και ονειρευόταν έναν υγρό τάφο έφυγε από τη ζωή το 1975 μετά από εγκεφαλικό επεισόδιο, η ποίηση του όμως είναι ζωντανή και μας ταξιδεύει πέρα από τους ορίζοντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.1 Η ζωή και τα παιδικά χρόνια του ποιητή

Ο Νίκος Καββαδίας άφησε τρεις ποιητικές συλλογές ,ένα μυθιστόρημα και τρία πεζά κείμενα, παρουσιάστηκε στα λογοτεχνικά μέρη χωρίς πολλές τυμπανοκρουσίες , ήσυχα και ταπεινά όπως άλλωστε δρούσε σε όλο του τον βίο.

Ο κόσμος των γραμμάτων της εποχής δεν τον υποδέχθηκαν με τις καλύτερες περγαμηνές , μάλλον τον υποτιμούσαν και οι περισσότερες κριτικές για το έργο του ήταν αρνητικές.

Η ταπεινότητα του , η γραφή του που ήταν δίπλα στους κατατρεγμένους και τους φτωχούς τον έβαλε στη καρδιά του κόσμου.

Ο Νίκος Καββαδίας γεννήθηκε στις 11 Ιανουαρίου το 1910 σε μια μικρή πόλη της Μαντζουρίας όπου τότε ονομαζόταν στο Νικόλσκι Ουσουρίσκι και ήταν στρατιωτική βάση της Ρωσίας, ωστόσο η καταγωγή του ήταν από την Ελλάδα και συγκεκριμένα οι γονείς του ήταν από την Κεφαλονιά , κατά η περί το 1914 ο πατέρας του αποφασίζει να φύγουν από την Ρωσία και να επιστρέψουν στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στην Κεφαλονιά όπου ήταν και η καταγωγή των γονέων του.

Εικόνα 1: Ο Νίκος καββαδίας με τους γονείς του και ένα από τα τρία αδέρφια του.
(πηγή : <https://www.lifo.gr>)

Μετά τη Κεφαλονιά η οικογένεια του Νίκου Καββαδία μεταφέρεται στον Πειραιά όπου εκεί τελειώνει το Δημοτικό και το Γυμνάσιο , μάλιστα είχε εμφανίσει από τότε την κλίση του στο γράψιμο και στην ποίηση.

Στο Δημοτικό έκδωσε φυλλάδιο όπου σατίριζε τους συμμαθητές του καθώς επίσης έγραφε και σε περιοδικό της εποχής με το ψευδώνυμο ο Μικρός ποιητής και στην Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια με το ψευδώνυμο Πέτρος Βαλχάλλας.

Άξιο αναφοράς είναι και το γεγονός ότι στο Δημοτικό σχολείο ο Νίκος Καββαδίας ήταν συμμαθητής με τον Γιάννη Τσαρούχη, συμμαθητής επίσης του ποιητή στο γυμνάσιο ήταν ο γιός του γνωστού συγγραφέα Παύλου Νιρβάνα, ο Νιρβάνα υπήρξε για τον μικρό τότε Καββαδία ο δάσκαλος, η αρχή στο κόσμο της γραφής.

Η παρουσία του συγγραφέα στη ζωή του ποιητή σε μια ηλικία που ο χαρακτήρας και η προσωπικότητα κτίζονται ήταν καθοριστικής σημασίας. Μάλιστα ο συγγραφέας του αφιέρωσε και ένα χρονογράφημα του.

Ωστόσο τα παιδικά και εφηβικά χρόνια του Νίκου Καββαδία δεν ήταν πάντα ρόδινα αφού ο πατέρας του ήταν ιδιαίτερα αυστηρός μαζί τους , επιπλέον οι οικονομικές δυσκολίες της οικογένειας επηρέαζαν την ζωή τους.

Το 1922, χιλιάδες πρόσφυγες έφτασαν στον Πειραιά, αυτό το συνονθύλευμα ανθρώπων και πολιτισμού επηρέασε τον ποιητή και την μετέπειτα γραφή του. Ίσως η τάση του ποιητή να αντλεί έμπνευση εκτός από τη θάλασσα και από τους φτωχούς και κατατρεγμένους να πηγάζει από την άμεση επαφή του με τους πρόσφυγες της Σμύρνης.

Ο ποιητής τελειώνοντας το σχολείο αποφασίζει να δώσει εξετάσεις στην Ιατρική Σχολή και καταφέρνει να εισαχθεί στην σχολή. Η δίνη οικονομική κατάσταση του πατέρα του καθώς και η ασθένεια του τον αναγκάζουν να εγκαταλείψει την σχολή και να ξεκινήσει να δουλεύει υπάλληλος σε ναυτικό γραφείο, άλλωστε ο ποιητής είχε επαφή με ναυτικούς, αφού η οικογένεια της μητέρας ήταν ναυτικοί και είχαν καράβια.

Η δουλειά αυτή ως υπάλληλος σε ναυτικό γραφείο δεν κράτησε για πολύ αφού η αγάπη του για τη θάλασσα και τα καράβια τον ώθησε να αφήσει το γραφείο και να μπαρκάρει στα καράβια ως ναύτης.

Το 1929 σε ηλικία μόλις 19 ετών , ο ποιητής βγάζει το ναυτικό του φυλλάδιο και ξεκινάει το πρώτο του μπάρκο στο φορτηγό Άγιος Νικόλαος, ξεκινάει το μακρύ ταξίδι της ζωής του αρχικά σαν ναύτης και αργότερα το 1939 παίρνει το δίπλωμα του ασυρματιστή.

Η θάλασσα γίνεται το σπίτι του, το καταφύγιο και η αγαπημένη του, η θάλασσα και τα μακρινά ταξίδια διαμόρφωσαν τον ύφος της ποίησης του αλλά και τον ίδιο.

Τα ποιήματα του ήταν βιωματικά και πάντοτε αφορούσαν τη θάλασσα και τους ναυτικούς, ο Νίκος Καββαδίας ήταν ένας ποιητής ναυτικός, πέρασε σχεδόν 40 χρόνια στη θάλασσα και μας μύησε στη ζωή του ναυτικού.

Εικόνα 2: Ο Νίκος Καββαδίας ασυρματιστής
Πηγή (<https://antikleidi.com/>)

1.2 Ο ποιητής στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Κατά τη διάρκεια του 2^{ου} παγκοσμίου πολέμου του 1940, ο ποιητής αφήνει τα καράβια και κατατάσσεται στο πεζικό, στα βουνά της Αλβανίας. Κατά τη διάρκεια του πολέμου στο Αλβανικό μέτωπο είχε γράψει τα πεζά «ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ» και «ΣΤΟ ΑΛΟΓΟ ΜΟΥ».

Το κείμενο «ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ» δημοσιεύθηκε αρχικά στην εφημερίδα Αυγή το 1975 και το κείμενο «ΣΤΟ ΑΛΟΓΟ ΜΟΥ» δημοσιεύθηκε στον τόμο το θαύμα της Αλβανίας απ' τη σκοπιά της ΙΙΙ Μεραρχίας του Ξενίτα το 1945.

Στο κείμενο «ΣΤΟ ΑΛΟΓΟ ΜΟΥ» , ο ποιητής γράφει στο νεκρό άλογο του, που τον συντρόφευε στον πόλεμο στο βουνό της Αλβανίας.

Ο ποιητής σε αυτό το κείμενο αναδεικνύει την ευαισθησία του και τον ανθρωπισμό του, είναι φόρος τιμής και ένα μεγάλο ευχαριστώ σε αυτό το ζωντανό που ήταν μαζί του στο πόλεμο.

Εικόνα 3: Ο Νίκος Καββαδίας στον πόλεμο στην Αλβανία.
(πηγή: <https://www.lifo.gr>)

Ο ποιητής γράφει :

“Το να γράψει κανείς σ’ έναν άνθρωπο, είναι ίσως εύκολο στους πολλούς. Το να γράψει σ’ ένα ζώο, είναι αφάνταστα δύσκολο. Για τούτο φοβάμαι. Δε θα τα καταφέρω.

Τα χέρια μου έχουνε σκληρύνει από τα λουριά σου, κι η ψυχή μου από άλλη αιτία. Όμως πρέπει. Αισθάνομαι την ανάγκη. Γι’ αυτό θα σου γράψω.

Στην αρχή δεν με ήθελες. Καταλάβαινες σε μένα τον άπραγο με το αδύνατο χέρι. Είχες δίκιο. Ίσως για πρώτη φορά έβλεπα άλογο από τόσο κοντά. Τ’ άλογα που είχα δει στη ζωή μου ήτανε στα τσίρκα, που τα δουλεύανε κοζάκοι, και στις κούρσες, που τα παίζαν οι άνθρωποι. Αυτό με είχε πειράζει. Δεν είστε προορισμένα για τόσο χαμηλές πράξεις. Ας είναι... Αυτό είναι μίαν άλλη ιστορία, καθώς λέει ο Κίπλινγκ, αυτός που τόσο σας είχε αγαπήσει και ιστορήσει.

Το ξέρω πόσο σε κούρασα. Στραβά φορτωμένο ακολούθησες υποταχτικά στις πορείες της νύχτας. Γρήγορα γίναμε φίλοι. Με συνήθισες. Έπαψα πια να σε χάνω μέσα στ’ άλλα τα ζώα της Μονάδας μας. Έπαψα να μη σε γνωρίζω.

Αν αρχίσω τα «θυμάσαι» δε θα τελειώσω ποτέ. Λατρεύω τη συντομία! Θα σου θυμίσω μονάχα τρεις νύχτες μας. (Απορώ με τον εαυτό μου απόψε. Τόσο στοργικά δε μίλησα ποτέ σε κανένα).

Θυμάσαι τη νύχτα με τη βροχή; Ανελέητα κι οι δυο μουσκεμένοι, προχωρούσαμε μέσα στη νύχτα. Μόνοι. Σε οδηγούσα ή με οδηγούσες; Κάρφωνα τα νυσταγμένα μου μάτια στο νυχτερινό παραπέτασμα, όπως δεν τα κάρφωσα τότε που αναζητούσα φανάρια στη Βόρειο

θάλασσα. Η όσφρησή σου μας έσωσε. Ένας στάβλος μάς έγινε άσυλο. Παραμερίσαμε το σανό κι ανάψαμε μεγάλη φωτιά. Λέω, ανάψαμε. Εσύ μου 'δινες θάρρος. Ξαπλωμένος σ' άκουα να μαςάς. Κατόπι σου μίλησα. Ποτέ δε συμφώνησα με τους ανθρώπους όπως τότε με σένα. Κοιμηθήκαμε συζητώντας. Εγώ ξαπλωμένος στο χόρτο. Εσύ όρθιο. Πόσοι άνθρωποι δεν κοιμούνται όρθιοι περπατώντας δίχως να 'χουν τη δική σου νόηση; Ας είναι...

Η δεύτερη νύχτα: Τότε που μπήκαμε μ' άλλους πολλούς μες στη μάχη. Μπορούσε κοντά από 'κεί να κουβαλήσουμε τραυματίες. Ακούσαμε μαζί τον θόρυβο του πολέμου και τον συνηθίσαμε. Πήραμε το παλικάρι με το πληγωμένο πόδι και φύγαμε. Ποτέ μου δε σε είδα πιο προσεχτικό και τόσο αλαφροπάτητο. Είχες ξεχάσει κείνο το νευρικό σου συνήθειο να πηδάς σηκώνοντας το σαμάρι. Τα 'χες όλα νιώσει ίσως πριν από μένα.

Και τώρα, η νύχτα στο βουνό με τη λάσπη: βαρυφορτωμένοι, κατάκοποι προχωρούσαμε. Είν' αφάνταστη η λύπη κι η κακομοιριά που δοκιμάζεις σαν αισθάνεσαι να 'σαι και να βλέπεις ανθρώπους και ζώα και τα πάντα μες στη λάσπη.

Άλογα και μουλάρια πεσμένα μάς κόψανε το δρόμο. Εμείς προχωρούσαμε. Άξαφνα έπεσες. Πέσαμε θέλω να πω. Με τα δυο σου πόδια σπασμένα, με το κεφάλι χωμένο στις λάσπες. Θυμάσαι πόσο προσπάθησα. Δεν το κατόρθωσα. Πρέπει να νιώσεις καλά πως δε φταίω. Ποτέ δεν προσπάθησα τόσο. Έμεινα δίπλα σου ολόκληρη νύχτα. Πιο πέρα από μας ένας Ιταλός σκοτωμένος. Πάνω μας η Μεγάλη Άρκτος, το Βόρειο Στέμμα, ο Αστερισμός του Ωρίωνα ψιχάλιζαν φως.

Δεν είδα ποτέ πώς πεθαίνουν οι άνθρωποι. Γύρισα πάντα τα μάτια μου από το θάνατο. Μα φαντάζομαι...

Παύω. Φοβάμαι μήπως πω λόγο μεγάλο.

Φυλάω ακόμη το ζυστρί και τη βούρτσα σου. Κι όταν κάποτε κι αυτά θα τα παραδώσω, θα σε φυλάζω στη μνήμη μου.

Οι κάλοι των χεριών μου από τα λουριά σου μου είναι τόσο αγαπητοί, όσο εκείνοι που κάποτε απόχτησα στις θαλασσινές μου πορείες. Θα σου ξαναγράψω!..."

Κούδεσι, Μάρτης 1941 ,¹

Του πολέμου. Στο άλογό μου, Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 1987,

¹ Του πολέμου. Στο άλογό μου, Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 1987, Πηγή: <https://itravelpoetry.com>

Το κείμενο αυτό, είναι αφιερωμένο στο άλογο του, φανερώνει την ευαισθησία και τον ανθρωπισμό του ποιητή, την ανάγκη του να ευχαριστήσει το άλογο του, η ανάγκη αυτή δείχνει το μεγαλείο της ψυχής του αλλά και την ευγνωμοσύνη του προς το άλογο που τον συντρόφευε στις δύσκολες και σκληρές ώρες του πολέμου.

Θα τολμούσα να προσθέσω επίσης ότι σε μια εποχή που το να είσαι ζωόφιλος δεν ήταν τόσο διαδεδομένο ο ποιητής τολμά και επιλέγει να γράψει στο άλογο του, αποδεικνύοντας την ευγνωμοσύνη του, την καλοσύνη του και τον σεβασμό του αλλά και την τρυφερότητα του.

Ο ποιητής συμμετείχε στην Αντίσταση με το ΕΑΜ , αργότερα έγινε επικεφαλής του ΕΑΜ λογοτεχνών και ξεκινά να αρθρογραφεί με το ψευδώνυμο Ταπεινός.

Μετά την απελευθέρωση , δημοσιεύεται και το ποίημα Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα το οποίο συμπεριλαμβάνεται στην ποιητική συλλογή Πούσι, ένα ποίημα που προφανώς είναι επηρεασμένο από την ζύμωση του ποιητή στη αντίσταση και την ανάμειξη του στο ΚΚΕ .

Το ποίημα αυτό ίσως να είναι το μόνο αμιγώς πολιτικό ποίημα το οποίο φανερώνει την πολιτική ταυτότητα του Νίκου Καββαδία και την συγκίνηση του ποιητή για την δολοφονία του Λόρκα και όχι μόνο.

Το ποίημα Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά τον Μάιο του 1945 στο παράνομο περιοδικό “Ελεύθερα Γράμματα” και αργότερα το 1947 περιλαμβάνεται στην ποιητική συλλογή “Πούσι”. Περιγράφει με γεγονότα το θάνατο του Λόρκα, τις βαναυσότητες και τα αποτρόπαια εγκλήματα των Ναζί στο Δίστομο.

Το υπέροχο αυτό ποίημα μελοποιήθηκε το 1979, η μελοποίηση βοήθησε την ποίηση του Νίκου Καββαδία να γίνει γνωστή σε περισσότερο κόσμο, να τραγουδηθεί και να αγαπηθεί και από κόσμο που δεν είχε επαφή με την ποίηση του.

Παραθέτω πιο κάτω το εξαιρετικό αυτό ποίημα.

*Ανέμισες για μια στιγμή το μπολερό
και το βαθύ πορτοκαλί σου μεσοφόρι.
Αύγουστος ήτανε δεν ήτανε θαρρώ,
τότε που φεύγανε μπουλούκια οι Σταυροφόροι.*

*Παντιέρες πάγαιναν του ανέμου συνοδιά
και ξεκινούσαν οι γαλέρες του θανάτου.
Στο ρογοβύζι ανατριχιάζαν τα παιδιά
κι ο γέρος έλιαζε ακαμάτης, τ' αχαμνά του.*

*Του ταύρου ο Πίκασσο ρουθούνιζε βαριά
και στα κουβέλια τότε σάπιζε το μέλι.
Τραβέρσο ανάποδο – πορεία προς το Βοριά.
Τράβα μπροστά -ζοπίσω εμείς- και μη σε μέλει.*

*Κάτου απ' τον ήλιο αναγαλλιάζαν οι ελιές
και φύτεωναν μικροί σταυροί στα περιβόλια.
Τις νύχτες στέρφες απομέναν οι αγκαλιές
τότες που σ' έφεραν, κατσίβελε, στη μπόλια.*

*Ατσίγγανε κι Αφέντη μου, με τι να σε στολίσω;
Φέρτε το μαυριτάνικο σκουτί το πορφυρό.
Στον τοίχο της Καισαριανής μας φέραν από πίσω
κι ίσα έν' αντρίκειο ανάστημα ψηλώσαν το σωρό.*

*Κοπέλες απ' το Δίστομο φέρτε νερό και ζίδι.
Κι απάνω στη φοράδα σου δεμένος σταυρωτά
σύρε για κείνο το στερνό στην Κόρδοβα ταξίδι,
μέσ' απ' τα διψασμένα της χωράφια τ' ανοιχτά.*

*Βάρκα του βάλτου ανάστροφη, φτενή, δίχως καρένα.
Σύνεργα που σκουριάζουνε σε γύφτικη σπηλιά.
Σμάρι κοράκια να πετάν στην ερήμην αρένα
και στο χωριό να ουρλιάζουνε τη νύχτα εφτά σκυλιά.*

Νίκος Καββαδίας, Φεντερικό Γκαρθία Λόρκα, Ποιητική Συλλογή Πούσι

1.3 Η πρώτη ποιητική συλλογή του Νίκου Καββαδία.

Το “Μαραμπού” είναι η πρώτη ποιητική συλλογή του ποιητή η οποία δημοσιεύθηκε πρώτη φορά το 1933.

Η ποιητική συλλογή έχει εκδοθεί το 1933, πρώτη έκδοση από τον Κύκλο , δεύτερη έκδοση από της εκδόσεις Γαλαξίας 1961-1971 , τρίτη έκδοση από της εκδόσεις Κέδρος 1975-1989 και τέταρτη έκδοση από της εκδόσεις Άγρα το 1990.

Η πρώτη αυτή ποιητική συλλογή του ποιητή περιέχει 22 τετράστιχα ποιήματα και ολόκληρη η ποιητική συλλογή είναι αφιερωμένη στον πολύ καλό του φίλο Μέμα Γαλιατσάτο. Άξιο αναφοράς βέβαια είναι και το γεγονός ότι η προμετωπίδα της ποιητικής συλλογής είναι δημιουργία του σπουδαίου Έλληνα ζωγράφου Γιάννη Τσαρούχη.

Η ποιητική συλλογή όπως προανέφερε αποτελείται από 22 ποιήματα τα οποία είναι:

1. Μαραμπού
2. Ένας δόκιμος στην γέφυρα εν ώρα κινδύνου
3. Οι γάτες των φορτηγών

4. Ένα μαχαίρι
5. Γράμμα στον ποιητή Καίσαρα Εμμανουήλ
6. Ο πιλότος Nagel
7. Έχω μια πίπα
8. Η μαϊμού του ινδικού λιμανιού
9. Ένας νέγρος θερμαστής από το Τζιμπουτί
10. Gabrielle Didot
11. Οι προσευχές των ναυτικών
12. A Bord de L Aspasia
13. Γράμμα απ' τη Μαρσίλλια
14. Ο πλοίαρχος Φλέτσερ
15. Γράμμα ενός αρρώστου
16. Mal Du Depart
17. Η πλώρη μας
18. William George Allum
19. Καφαρ
20. Coaliers
21. Μαύρη λίστα
22. Παραλληλισμοί

Εικόνα 4: Ο Ναυτικός Νίκος Καββαδίας
(πηγή: <https://www.sytaticabank.gr/>)

Η πρώτη αυτή ποιητική συλλογή του Νίκου Καββαδία παίρνει το όνομα ενός τροπικού και καταραμένου πουλιού του Μαραμπού που βρίσκεται σε τροπικά μέρη. Η επιλογή του πουλιού αυτού για τίτλο της πρώτης του ποιητικής συλλογής μόνο τυχαία δεν είναι. Ο ποιητής χαρακτηρίστηκε καταραμένος και ίσως ο χαρακτηρισμός αυτός να του άρεσε αφού στα ποιήματά του περιγράφει με πολύ παραστατικό τρόπο διάφορα "αμαρτήματα" που διέπραξε αυτός και οι άλλοι ναυτικοί σύντροφοί του.

Οι κίνδυνοι της θάλασσας, η περιπέτεια τον γοήτευαν και αυτό το αποτύπωνε απόλυτα στη ποίηση του.

Γράφει ο ποιητής στο ποίημα του Μαραμπού:

*Λένε για μένα οι ναυτικοί που εζήσαμε μαζί
Πως είμαι κακοτράχαλο τομάρι διεστραμμένο
Πως τις γυναίκες μ'ένα τρόπο ύπουλο μισώ
Κι ότι μ'αυτές να κοιμηθώ ποτέ μου δεν πηγαίνω*

Για τον σπουδαίο αυτό Έλληνα ποιητή έχει γράψει ο Φίλιππος Φίλιππος το βιβλίο:

Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΝΙΚΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑ Φίλιππος Φίλιππου , από της εκδόσεις Άγρα.

Στο βιβλίο αυτό αναλύει με ένα εξαιρετικό τρόπο την ποίηση του Νίκου Καββαδία, πιο κάτω παραθέτω απόσπασμα από το βιβλίο του συγγραφέα. :

Γράφει ο συγγραφέας , ΝΙΚΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ: ΚΑΤΑΡΑΜΕΝΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

"...Ο Νίκος Καββαδίας, ο αγαπημένος ποιητής της χτεσινής, της σημερινής και πιθανότατα και της αυριανής νεολαίας, με κανέναν τρόπο δεν μπορεί να χαρακτηριστεί «καταραμένος», κάτι που του αποδόθηκε από τον Κώστα Βάρναλη το 1943 στην εφημερίδα *Πρωία*. «Είναι ο πρώτος στην Ελλάδα "καταραμένος ποιητής"». Καταραμένο τον αποκάλεσε κι ο Άριστος Καμπάνης στην *Ιστορία της νέας ελληνικής λογοτεχνίας* του: «Είν' ένας *roète maudit* της φυλής του Villon». Στα σχετικά λήμματα στις εγκυκλοπαίδειες διαβάζουμε πως η έκφραση «καταραμένος ποιητής» αναφέρεται στον ποιητή ως απόκληρο της κοινωνίας, αντικείμενο περιφρόνησης από τους κρατούντες.

Γιατί όμως ο Βάρναλης, φίλος και σύντροφός του στις τάξεις της ελληνικής Αριστεράς, τον αποκαλεί καταραμένο; Η πρώτη ερμηνεία οφείλεται στις επιρροές που δέχτηκε ο Καββαδίας από τον Σαρλ Μποντλέρ, έναν πράγματι καταραμένο ποιητή, ο οποίος πέθανε φτωχός και παράλυτος, εγκαταλειμμένος από τους φίλους του. Ο Μποντλέρ ήταν εραστής των ταξιδιών και της περιπέτειας, χρήστης αλκοόλ και ναρκωτικών ουσιών. Στη συλλογή του «*Άνθη του κακού*» υπάρχει το ποίημα «Άλμπατρος», όπου συνδέει τον ποιητή-εαυτό του με το πουλί άλμπατρος. Το ίδιο έκανε κι ο Καββαδίας με το πουλί της τροπικής Αφρικής μαραμπού, το οποίο περιγράφει στο ποίημά του «Μαραμπού», που εκδόθηκε το 1933:

*Το χέρι τρέμει... Ο πυρετός... Ξεχάστηκα πολύ,
ασάλευτο ένα Μαραμπού στην όχθη να κοιτάζω.*

Σε άλλο του ποίημα, το «Gabrielle Didot», ο Καββαδίας εξομολογείται τις επιρροές του Μποντλέρ στο δικό του έργο, γράφοντας:

*Απόψε αναθυμήθηκα κάποια κοινή γυναίκα
κ' ένα τραγούδι εσκάρωσα σε στυλ μπωντλαιρικό...*

Στο «Μαραμπού» ο αφηγητής φιλοτεχνεί το δικό του πορτρέτο και εξομολογείται με στίχους διάφορα φριχτά πράγματα που διέπραξε:

*Λένε για μένα οι ναυτικοί που εζήσαμε μαζί
πως είμαι κακοτράχαλο τομάρι διστραμμένο,
πως τις γυναίκες μ' έναν τρόπο ύπουλο μισώ
κι ότι μ' αυτές να κοιμηθώ ποτέ μου δεν πηγαίνω.*

Και παρακάτω ισχυρίζεται:

*Ακόμη, πως τραβώ χασίσι και κοκό
πως κάποιο πάθος με κρατεί φριχτό και σιχαμένο...*

Το *Μαραμπού* έπεσε σαν πέτρα στην ήσυχη θάλασσα της ελληνικής ποίησης, μιας ποίησης αποτελεσματικής στην ουσία, αφού όλοι οι ποιητές μιμούνταν τον Καρυωτάκη και αναπαρήγαν την απαισιοδοξία του. Πρέπει να έχουμε στο μυαλό μας ότι ο Καββαδίας το έγραψε προτού μπαρκάρει το 1929, όταν ήταν υπάλληλος σε ναυτιλιακό γραφείο, οπότε δεν ήταν δυνατόν να έζησε τα φριχτά που περιγράφει. Ωστόσο, ήταν ήδη «αμαρτωλός», αφού σύχναζε στα πορνεία της Αθήνας (στο Γκάζι), και του Πειραιά (στα Βούρλα, δηλαδή στη Δραπετσώνα). Μάλιστα, στη *Βάρδια* αφηγείται πως επιζητώντας έξτρα απολαύσεις ακολούθησε κάποτε έναν σοφέρ που γνώρισε στους οίκους ανοχής και πήγαν σ' ένα σπίτι για να φουμάρουν χασίσι «προυσαλίδικο».

Ο Μποντλέρ στο βιβλίο του «*Τεχνητοί παράδεισοι*» (1857) μιλάει για τον κόσμο των αισθήσεων και των παραισθήσεων (είχε δεχτεί επιρροές από τον Τόμας ντε Κουίνσι, συγγραφέα του βιβλίου «*Εξομολογήσεις*» ενός Άγγλου οπιοφάγου, που είχε γράψει για καταστάσεις υπό την επήρεια του οπίου, τις οποίες είχε βιώσει ο ίδιος). Σε αυτό, υποστηρίζει πως «το χασίς εκμηδενίζει τη βούληση, είναι όπλο αυτοκτονίας», αν και παραδέχεται πως «η ουσία αυτή δεν προξενεί κανένα κακό στο σώμα». Για τον Καββαδία δεν έχουμε κανένα στοιχείο που να πιστοποιεί πως είχε καπνίσει όπιο.

Σε όλα του τα βιβλία, ποιητικά και πεζά, ο Καββαδίας μιλάει για ξενύχτια, διασκεδάσεις, ασωτίες, συνήθειες απολύτως φυσιολογικές, αφού όλοι οι ναυτικοί έχουν παρόμοια βιώματα και άρα αυτός δεν θα μπορούσε ν' αποτελεί εξαίρεση. Ίσως ως νεαρός να το έριχνε περισσότερο έξω, παρασυρμένος από την ανάγκη του για ξέδομα, για ξεφάντωμα. Τα ποιήματά του και οι «τρέλες»

των ηρώων του δεν πρέπει να μας παρασύρουν σε λάθος συμπεράσματα, το ίδιο δεν πρέπει να μας αποπροσανατολίζουν τα πεζά του που είναι αυτοβιογραφικά, κυρίως η «*Βάρδια*». Στις τρεις ποιητικές του συλλογές, το *Μαραμπού*, το *Πούσι* και το *Τραβέρσο*, μνημονεύει όλο το φάσμα των τοξικών/ναρκωτικών ουσιών: χασίς, μαριχουάνα, όπιο, κοκαΐνη, ηρωΐνη. Δεν γνωρίζουμε αν πράγματι τις είχε δοκιμάσει. Ο Καββαδίας έπινε πολύ, κάπνιζε πολύ, ξενυχτούσε με γυναίκες. Στη «*Βάρδια*», όπου κρύβεται πίσω από το προσωπείο του ασυρματιστή Νικόλα, κάνει την καταπληκτική δήλωση: αν κάποτε βρισκόταν σε κάποιο νησί χαρμάνης από τσιγάρο και γυναίκα κι έπρεπε να διαλέξει μία από αυτές τις δύο απολαύσεις, θα διάλεγε το τσιγάρο!

Από τα ναρκωτικά, εκείνο που συχνότερα συναντάμε στα ποιήματά του είναι το χασίς, ίσως επειδή η χρήση του τον μεσοπόλεμο, την εποχή ημιπαρανομίας του, ήταν λίαν διαδεδομένη, ιδιαίτερα ανάμεσα στους ναυτικούς και στις συνοικίες του Πειραιά με τους παράνομους τεκέδες. Διαβάζουμε στο «Cocos Islands»:

*Να 'χαμε να του δίνουμε μια ρίζα, ένα χορτάρι,
ένα κλωνί βασιλικό τα χείλη να δροσίσει
ή να τον κοινωνούσαμε με μια τούφα χασίσι.
Θα ναρκωνόταν ο σκορπιός που μέσα του σαρτάρει.*

Στο ποίημα «Ένα νέγρος θερμαστής από το Τζιμπουτί» μιλάει για τον χασισοπότη και ηρωινομανή Γουίλι που είχε παραισθήσεις, καβάλα σε άλογο πάνω στο κύμα, ενώ πίσω του έτρεχαν γοργόνες με φτερά. Ο αφηγητής ισχυρίζεται πως του έδινε αποτρεπτικές συμβουλές του στίλ «το χασίς τον άνθρωπο σκοτώνει» – γνωστού όντος ότι το χασίς δεν σκοτώνει, υποθέτουμε πως μ' αυτόν τον τρόπο ο Καββαδίας ήθελε να καθησυχάσει τους αναγνώστες του, να υποδηλώσει πως αυτός δεν εγκρίνει τέτοιου είδους τέρψεις.

Ο Καββαδίας, ανεξάρτητα αν είχε δοκιμάσει ναρκωτικές ουσίες ή όχι, γνώριζε τις αρνητικές συνέπειες της χρήσης τους. Γράφει στο «Καφάρ»:

*Πεθαίνεις πιο σιγά με τα ναρκωτικά,
μα τελευταία τα 'χουν κι αυτά πολύ νοθέψει.*

Επιπλέον, ήταν ενημερωμένος για τις παρενέργειες των ναρκωτικών, ανάλογα με το είδος εκάστου. Στο «Black and White» είναι σαφής:

*Κρέας αλατισμένο του κουτιού.
Μύωπα καπετάνιο μου και γέρο,
ένα μαγικό σκονάκι ξέρω
τέλειο για την κόρη του ματιού.*

Ο Νίκος Καββαδίας, είτε δοκίμασε ναρκωτικά είτε όχι, από νέος απολάμβανε τα αλκοολούχα ποτά που σύμφωνα με μαρτυρίες τα εγκατέλειψε για λόγους υγείας. Είχε μάλιστα και μια ιδιαίτερη προτίμηση στο κρασί, αναφέροντας συχνά στα γραπτά του διάφορες ονομασίες του: παστίς (γαλλικό κρασί από γλυκάνισο), πομάρ (κόκκινο γαλλικό κρασί), μαδέρα (πορτογαλικό κρασί από το νησί Μαδέρα), βοστιλιδι (δυνατό κεφαλλονίτικο κρασί), ρομπόλα (άσπρο κεφαλλονίτικο κρασί). Αυτό όμως δεν μπορεί να τον κάνει καταραμένο: η σύγκριση με τον Μποντλέρ πρέπει να γίνει μόνο στο ποιητικό επίπεδο..."²

Πηγή :<https://diastixo.gr/arthra/2320-nikos-kavadias-filipou>

Από το βιβλίο του Φίλιππου Φιλίππου Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΝΙΚΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑ, εκδόσεις Άγρα, Μάρτιος 2010.

² <https://diastixo.gr/arthra/2320-nikos-kavadias-filipou>

Εικόνα 5: Ο πολιτικός Νίκος Καββαδίας
(πηγή: <https://www.politeianet.gr/>)

1.4 Μαραμπού

Το ποίημα «Μαραμπού» είναι βιωματικό και διηγείται την ιστορία με μια κοπέλα την οποία έχει γνωρίσει σε ιδιαίτερες συνθήκες. Το ποίημα αυτό όπως και όλη η ποιητική συλλογή Μάραμπου έχει μελοποιηθεί.

Παραθέτω κατωτέρω αυτούσιο το ποίημα :

Λένε για μένα οί ναυτικοί πού έζησαμε μαζί
πώς είμαι κακοτράχαλο τομάρι διεστραμμένο,
πώς τīs γυναίκες μ' ένα τρόπον ύπουλο μισώ
κι ότι μ' αυτές νά κοιμηθώ ποτέ μου δέν πηγαίνω.

Ακόμα, λένε πώς τραβώ χασίσι και κοκό,
πώς κάποιο πάθος με κρατεί φριχτό και σιχαμένο,
κι ολόκληρο έχω το κορμί με ζωγραφιές αισχρές,
σιχαμερά παράξενες, βαθιά στιγματισμένο.

Ακόμα, λένε πράματα φριχτά πάρα πολύ,
πού ειν' όμως ψέματα χοντρά και κατασκευασμένα,
κι αυτό πού εστοίχισε σε με πληγές θανατερές
κανείς δεν το 'μαθε, γιατί δεν το 'πα σε κανένα.

Μ' απόψε, τώρα που έπεσεν η τροπική βραδιά,
και φεύγουν πρὸς τα δυτικά των Μαραμπού τα σμήνη,
κάτι με σπρώχνει επίμονα να γράψω στο χαρτί,
εκείνο, που παντοτινή κρυφή πληγή μου εγίνη.

Ήμουνα τότε δόκιμος σ' ένα λαμπρό ποστάλ
και ταξιδεύαμε Αίγυπτο γραμμὴ Νότιο Γαλλία.
Τότε τή γνώρισα -σάν άνθος έμοιαζε άλπικο
και μία στενή μας έδεσεν αδελφική φιλία.

Αριστοκρατική, λεπτή και μελαγχολική,
κόρη ενός πλούσιου Αιγύπτιου οπού 'χε αυτοκτονήσει,
ταξίδευε τη λύπη της σε χώρες μακρινές,
μήπως εκεί γινότανε να τήνε λησμονήσει.

Πάντα σχεδόν της Μπασκιρτσέφ κρατούσε τὸ Ζουρνάλ,
καὶ τὴν Αγία της Ἀβίλας παράφορα αγαπούσε,
συχνὰ στίχους ἀπάγγελνε θλιμμένους γαλλικούς,
κι ὠρες πολλές προς τὴ γαλάζιαν ἔκταση ἔκοιτουσε.

Κι ἐγώ, πὸν μόνον ἑταιρων ἐγνώριζα κορμιά,
κι εἶχα μίαν ἀβουλή ψυχὴ δαρμένη ἀπ' τὰ πελάη,
μπροστὰ της ἐξανάβρισκα τὴν παιδικὴν χαρὰ
καί, σὰν προφήτη, ἐκστατικὸς τὴν ἄκουα νὰ μιλάει.

Ἐνα μικρὸ της πέρασα σταυρὸν ἀπ' τὸ λαιμὸ
κι ἐκείνη ἐνα μου χάρισε μεγάλο πορτοφόλι
κι ἤμουν ὁ πῖο δυστυχισμένος ἄνθρωπος τῆς γῆς,
ὅταν ἐφθάσαμε σ' αὐτὴν πὸν θὰ ἴφευγε, τὴν πόλη.

Τὴν ἐσκεφτόμουνα πολλές φορές στα φορτηγά,
ὡς ἓνα παραστάτη μου κι ἄγγελο φύλακά μου,
καὶ μία φωτογραφία της στὴν πλῶρη ἦταν γιὰ μὲ
ὄαση, πὸν ἓνας συναντᾶ μες στὴν καρδιά της Ἄμμου.

Νομίζω πὸς θεὸς νὰ ἴπρεπε νὰ σταματήσω ἐδῶ.
Τρέμει τὸ χέρι μου, ὁ θερμὸς ἀγέρας με φλογίζει.
Κάτι ἀνθὴ ἐξαίσια τροπικὰ του ποταμοῦ βρωμούν,
κι ἓνα βλακῶδες Μαραμποῦ παράμερα γρυλίζει.

Θὰ προχωρήσω!... Μία βραδιὰ σὲ πόρτο ξενικὸ
εἶχα μεθύσει τρομερὰ μὲ οὐίσκυ, τζίν και μπύρα,
και κατὰ τα μεσάνυχτα, τρικλίζοντας βαριά,
το δρόμο προς τὸ βρωμερὰ, χαμένα σπίτια ἐπήρα.

Αἰσchrές γυναῖκες τράβαγαν ἐκεῖ τους ναυτικούς,
κάποια μ' ἄρπαξ' ἀπότομα, γελώντας, το καπέλο
(παλιὰ συνήθεια γαλλικὴ του δρόμου των πορνῶν)
κι ἐγὼ τὴν ἀκολούθησα σχεδὸν χωρὶς να θέλω.

Μία κάμαρα στενὴ, μικρὴ, σὰν ὅλες βρωμερὴ,
οἱ ἀσβέστες ἀπ' τοὺς τοίχους της ἐπέφτανε κομμάτια,
κι αὐτὴ ράκος ἀνθρώπινο πὸν ἐμίλαγε βραχνά,
μὲ σκοτεινά, παράξενα, δαιμονισμένα μάτια.

Της εἶπα κι ἐσβῆσε το φῶς. Επέσαμε μαζί.
Τα δαχτυλά μου καθαρὰ μέτρααν τα κόκαλά της.
Βρωμούσε ἀσέντι. Εξύπνησα, ὡς λένε οἱ ποιητές,
«μόλις ἐσκόρπιζεν ἡ αὐγὴ τὰ ροδοπέταλά της».

Ἵταν τὴν εἶδα καὶ στὸ φῶς τ' ἀχνὸ τὸ πρωινὸ,
μου φάνηκε λυπητερὴ, μα κολασμένη τόσο,
πὸν μ' ἓνα δέος ἀλλόκοτο, σα νὰ ἴχα φοβηθεῖ,
το πορτοφόλι μου ἐβγάλα γοργὰ να τὴν πληρώσω.

Δώδεκα φράγκα γαλλικά... Μὰ έβγαλε μία φωνή,
κι είδα μία εμένα νὰ κοιτά με μάτι αγριεμένο,
καί μία το πορτοφόλι μου... Μ' απόμεινα κι εγώ
ένα σταυρόν απάνω της σάν είδα κρεμασμένο.

Ξεχνώντας τὸ καπέλο μου βγήκα σαν τον τρελό,
σαν τον τρελό πὸ ἀδιάκοπα τρικλίζει και χαζεύει,
φέρνοντας μέσα στὸ αἷμα μου μία αρρώστια τρομερή,
πὸ ἀκόμα βασανιστικὰ τὸ σῶμα μου παιδεύει.

Λένε γιὰ μένα οἱ ναυτικοὶ πὸ ἐκάμαμε μαζί
πὼς χρόνια τώρα με γυναίκα εγὼ δὲν ἔχω πέσει,
πὼς εἶμαι παλιοτόμαρο καὶ πὼς τραβάω κοκό.
Μ' αν ἤξεραν οἱ δύστυχοι, θα μ' εἶχαν συχωρέσει...

Το χέρι τρέμει... Ο πυρετός... Ξεχάστηκα πολύ,
ασάλευτο ένα Μαραμπού στην ὄχθη να κοιτάζω.
Κι ἔτσι καθὼς ἐπίμονα κι ἐκείνο με κοιτά,
νομίζω πὼς στὴ μοναξιά καὶ στὴ βλακεία του μοιάζω ...³

Μαραμπού, από την ποιητική συλλογή «Μαραμπού» του Νίκου Καββαδία.

Το ποίημα σαφῶς εἶναι αφηγηματικό και αναφέρεται σε μια περιπέτεια με μια πόρνη που τελικά ο ποιητὴς στο τέλος την αναγνωρίζει ἀπὸ το σταυρό που φορεῖ. Η κοπέλα αυτή, η αριστοκρατική ὅπως τη θυμάται ἔχει γίνει μια πόρνη με την οποία μοιράζεται ένα βράδυ. Όταν πια το ἀντιλαμβάνεται φεύγει ἀπὸ το δωμάτιο της σαν τον τρελό. Στο προτελευταῖο τετράστιχο του ποιήματος ο ποιητὴς γράφει:

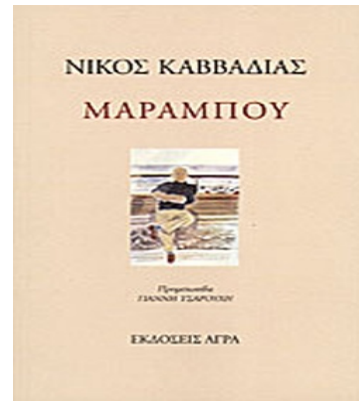
*Λένε για μένα οἱ ναυτικοὶ πὸ ἐκάμαμε μαζί
Πὼς χρόνια τώρα με γυναίκα εγὼ δὲν ἔχω πέσει
Πὼς εἶμαι παλιοτόμαρο και πὼς τραβάω κοκό
Μ' αν ἤξεραν οἱ δύστυχοι , θα μ' εἶχαν συχωρέσει*

Ίσως ο ποιητὴς να δείχνει τον πόνο και την απογοήτευση που ἔνωσε ὅταν κατάλαβε ὅτι η πόρνη που συνάντησε να ἦταν αυτή η αριστοκρατική κοπέλα που αγαπούσε, και ἀπὸ τότε να μην θέλει να "πέσει" με ἄλλη γυναίκα , για αυτό και γράφει αν ἤξεραν οἱ δύστυχοι θα με εἶχαν συχωρέσει.

Η μοναξιά, ο έρωτας, η αγάπη η απογοήτευση εἶναι κάποια ἀπὸ τα συναισθήματα που νιώθεις ὅταν διαβάζεις το Μάραμπο, και δεν εἶναι μόνο σε αυτό το ποίημα του. Η ποίηση του Καββαδία σε ταξιδεύει ὄχι μόνο σε ἄλλους τόπους που δεν ἔχει φανταστεί ἄνθρωπος ἀλλὰ και στα συναισθήματα, σε ξεκλειδώνει για να νιώσεις και να αισθανθεῖς αυτά που γράφει. Να τρέξεις σαν τον τρελό ὅπως ἔτρεξε αυτός ὅταν κατάλαβε ποια ἦταν η πόρνη.

³ Μαραμπού, από την ποιητική συλλογή Μαραμπού του Νίκου Καββαδία.

Εικόνα 6: Ποιητική συλλογή
Μαραμπού του Νίκου Καββαδία
(πηγή: <https://www.politeianet.gr/>)

Βεβαίως, στην υπέροχη αυτή ποιητική συλλογή περιλαμβάνονται και άλλα υπέροχα ποιήματα που κυρίως λόγω της μελοποίησης του έργου από τον Θάνο Μικρούτσικο έγιναν γνωστά και τραγουδήθηκαν από το κόσμο.

Το «*Μαραμπού*» ως ξωτικό πουλί καταραμένο και η ποιητική συλλογή που φέρει τον τίτλο αυτό δεν θα μπορούσε να περιέχει τίποτα λιγότερο από μέρη μακρινά, τροπικά, γεωγραφικούς προορισμούς που εξάπτουν τη φαντασία του αναγνώστη και ήρωες που γοητευτούν με τον άναρχο και περιθωριοποιημένο τρόπο ζωής τους.

Η ποίηση του Καββαδία σε ταξιδεύει, μακριά από τα απλά καθημερινά, μακριά από τη ρουτίνα και την στεριανή αντίληψη.

Ο Καββαδίας μέσα από την ποίηση του επιλέγει να προσανατολιστεί και πολιτικά. Είναι άκρως πολιτικό ή /και ξεκάθαρη πολιτική θέση όταν επιλέγεις να γράφεις ποίηση η οποία περιλαμβάνει ένα μέρος της κοινωνίας όχι και τόσο ευνοούμενο, όπως είναι οι πόρνες για παράδειγμα και να γράφεις με σεβασμό για το έργο που επιτελούν. Ο Καββαδίας μας παρουσιάζει τον κόσμο του ναυτικού του εργάτη της θάλασσας και μέσα σε αυτό το κόσμο υπάρχουν οι πόρνες, τα ναρκωτικά το αλκοόλ η μοναξιά και η μοναχικότητα.

Το «*Μαραμπού*», το καταραμένο πουλί έγινε ο τίτλος της πρώτης ποιητικής συλλογής του Καββαδία, του ποιητή που μας ταξίδεψε και μας γνώρισε τόπους που ο νους μας δεν τόλμησε να φανταστεί, έγραψε για τον αγοραίο έρωτα και τις πόρνες των λιμανιών με ένα τρόπο ποιητικό με ένα σεβασμό και τρυφερότητα για τις γυναίκες που προσφέρουν τον έρωτα στους ναυτικούς.

Εικόνα 7: Απόσπασμα από το ποίημα *Μαραμπού*
(Πηγή: <https://www.kar.org.gr/>)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ - ΠΟΥΣΙ

Ο ποιητής το 1947 παρουσιάζει την δεύτερη ποιητική συλλογή του με τίτλο το «Πούσι». Πούσι σημαίνει καταχνιά, ομίχλη και βεβαίως είναι κυρίως ναυτικός όρος, όπως άλλωστε και με τους τίτλους στις άλλες του ποιητικές συλλογές.

Η δεύτερη αυτή ποιητική συλλογή όπως προανέφερα εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1947 από τις εκδόσεις Α. Καραβία, από τότε όμως η ποιητική συλλογή εκδόθηκε ακόμα 4 φορές από τις εκδόσεις *Γαλαξίας*, 16 φορές στις εκδόσεις *Κέδρος* και 13 στις εκδόσεις *Άγρα*.

Το «Πούσι» περιέχει 14 ποιήματα, το κάθε ένα αφιερωμένο και σε ένα ξεχωριστό άνθρωπο, η όλη όμως ποιητική συλλογή είναι αφιερωμένη στην αδελφή του Έλγκα Καββαδία. Τα ποιήματα που περιέχει η ποιητική συλλογή «Πούσι» είναι τα πιο κάτω:

1. Πούσι
2. Kuro Siwo
3. Στεριανή ζάλη
4. Cambay's Water
5. Αρμίδα
6. Black and White
7. Εσμεράλδα
8. Καραντί
9. Θαλάσσια Πανίς
10. Federico Garcia Lorca
11. Θεσσαλονίκη
12. Σταυρός του Νότου
13. Μάρσα
14. Λύχνος του Αλαδδινού

Η ποιητική συλλογή το «Πούσι» είναι και αυτή ένας ύμνος στην θάλασσα, το ταξίδι και τους ναυτικούς. Βέβαια σε αυτή την ποιητική συλλογή συγκαταλέγεται και το ποίημα «*Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα*» αφιερωμένο στον Ισπανό ποιητή ο οποίος δολοφονήθηκε από το καθεστώς του Φράγκο, για το συγκεκριμένο ποίημα έγινε αναφορά ανωτέρω.

Όπως και στο «*Μαραμπού*» έτσι και στο «Πούσι» αρκετά από τα ποιήματα του μελοποιήθηκαν και έγιναν ευρέως γνωστά μέσα από το τραγούδι, όπως το *Θεσσαλονίκη*, *Λόρκα*, *Σταυρός του Νότου* και το *Αρμίδα*.

Το ποίημα «Πούσι» το οποίο είναι αφιερωμένο στην Ελένη Χαλκούση, γράφτηκε στο 1940 αλλά κυκλοφόρησε το 1947 στη δεύτερη ποιητική συλλογή του Νίκου Καββαδία όπου είναι και ο τίτλος της ποιητικής συλλογής.

Στο ποίημα αυτό, άκρως ναυτικό, το καράβι βρίσκεται χαμένο στη θάλασσα, όπου υπάρχει καταχνιά, ομίχλη, Πούσι όπως ονομάζεται στη ναυτική διάλεκτο, όταν ξαφνικά παρουσιάζεται μια γυναίκα στην τιμονιέρα, που φοράει λευκά και είναι βρεγμένη από το νερό της θάλασσας. Είναι μια εικόνα που ταξιδεύει το μυαλό του αναγνώστη και δημιουργεί εικόνες με το πλοίο μέσα στο πούσι και μια γυναίκα σαν φάντασμα.

Ο Καββαδίας στο ποίημα αυτό δείχνει την αγάπη του και τον έρωτα του για τη γυναίκα αυτή που πιθανότατα να ήταν και η αγαπημένη του στο δικό του μυαλό, ονειροπολεί και δείχνει ξεκάθαρα τη νοσταλγία και τον πόθο του. Πέραν όμως από τον έρωτα που είναι διάχυτος στο ποίημα αυτό, ο Καββαδίας μας ξυπνά από την εικόνα την ονειρική, την ρομαντική, για να υπενθυμίσει τις δυσκολίες της ζωής στη θάλασσα αφού την προτρέπει να φύγει γιατί της αξίζει μια στέρεα γη, δηλαδή μια ζωή στη στεριά χωρίς κινδύνους και δυσκολίες.

Παραθέτω πιο κάτω το ποίημα Πούσι :

Πούσι, Στην Ελένη Χαλκούση

*Έπεσε το πούσι αποβραδίζ
το караβοφάναρο χαμένο
κ' έφτασες χωρίς να σε προσμένω
μες στην τιμονιέρα να με δεις*

*Κάτασπρα φοράς κ' έχεις βραχεί
Πλέκω σαλαμάστρα τα μαλλιά σου
Κάτου στα νερά του Port Pegassu
Βρέχει πάντα τέτοιαν εποχή*

*Μας παραμονεύει ο θερμαστής
Με τα δύο του πόδια στις καδένες
Μην κοιτάς ποτέ σου τις αντένες
Με την τρικυμία θα ζαλιστείς*

*Βλαστημά ο λοστρόμος τον καιρό
κ' είν' αλάργα τόσο η Τοκοπίλλα
Από να φοβάμαι να καρτερώ
κάλλιο περισκόπιο και τορπίλλα.*

*Φύγε ! Εσέ σου πρέπει στέρεα γή Φύγε!
Ήρθες να με δεις κι όμως δε μ' είδες
Έχω απο τα μεσάνυχτα πνιγεί
Χίλια μίλια περ' απ τις Εβρίδες.*

Η δεύτερη ποιητική συλλογή του Ν. Καββαδία, περιέχει ποιητικά διαμάντια, ύμνους προς τον εργάτη της θάλασσας, τον ναυτικό, την γυναίκα ή ακόμα την γυναίκα του αγοραίου έρωτα, την πόρνη και το ταξίδι.
Το μακρινό ταξίδι σε τροπικά μέρη.

Στην ποιητική συλλογή «Πούσι», συμπεριλαμβάνεται και το ποίημα «Θεσσαλονίκη», όπου μέχρι σήμερα σώζεται ένα χειρόγραφο το οποίο ο ποιητής είχε στείλει στην Αντιγόνη Τσίρκα το 1946. Στο χειρόγραφο αναγράφεται ως τίτλος του ποιήματος "Σαλονίκη". Στο χειρόγραφο διασώζει μια διαφορετική γραφή του ποιήματος Θεσσαλονίκη όπως το γνωρίζουμε σήμερα.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
 Για την κείνη Αντίστασης
 τσίρμα
 έβλεπε κείνη με νύχια η δύσκολο
 τού υδρού η ηχώ η έβριζε οργιά με
 με οργιά
 σέσπεχε ο πρώην τα κέρα τα πα,
 για τα σπαράξεις
 μα' επί θυμάται με θυμάται και με
 καταμαρία
 Το τραγούδι φέχασε η ρεφάρε οι χιλιάρη
 -Άγιε κινδύα πρόλασε με Άγια δαμάση
 Πρώ κορίτσι σ'ούφαι - παιδί του Μιχάλη
 η τ'αγαπώσε ο δούμη και δύο μαεμαρία
 Απρό και άρει το Fore Rick γερό και
 τα παριότα
 μα' έσεται μια παράφη φαγα ού σε' αι κεί
 με σταίματα η η γαιήλα σε' ατίμα η θανή
 η το κορίτσι η χορνή α πακ σε' ποιη

Άπαισ στο γιατά με φείδι πόρο κοίμαται
 και φέρει βήγη φαίτομα τα' ρύχασ
 η μαιμό
 ζυλό από μαίματα σε κακί, σε σε θυμάται
 σε τούτο το τρομαχέλο βήδι το χαρμό
 ο Πάιλι, παίζει τα χαρτιά με ο θυμάται
 το φαρι
 κι άλλο η φλαίει και σε τομάτι παρκαλάη
 το φαί
 θυμάται έκεινο το στενό κινέμο παφαί
 και το κορίτσι π'υρασε σμφό με' το
 ριούτα
 και η υπόφυτα κοίμια κοίμαται η θανή
 πριν δειά χροία μεθυμέτη με στη σαματό
 Άβριο σαν τούε και χωρή χουταφιστό μεθυμέ
 ματαία δι γαίκτη, τή σροχ ή π' σαθό δια
 Μεταφωδ. 1946/με' depot -

Εικόνα 8: Το ποίημα «Θεσσαλονίκη»

Πηγή: <https://www.alt.gr>

Η «Στεριανή ζάλη», ποίημα που περιλαμβάνεται στην δεύτερη ποιητική συλλογή «Πούσι», αναφέρει το άσχημο αίσθημα του ναυτικού όταν αυτός βρίσκεται στη στεριά και που φανερώνει ότι δεν ανήκει εκεί, στη σταθερότητα και στο χώμα.

Ο ουρανός ακόμα δεν μοιάζει με αυτό τον ουρανό που ξέρει που γνωρίζει, τον ουρανό της θάλασσας, ζάλη αυτή και ο ουρανός που είναι χαμηλός τοποθετείται σε ένα λιμάνι, στα μπαρ του λιμανιού και στα μπορντέλα''..... στα ποιήματα του Καββαδία είναι διάχυτη η άστατη και αμαρτωλή ζωή του ναυτικού όταν πιάνουν λιμάνι καθώς και ο αγοραίος έρωτας.

Στο λιμάνι ή στη στεριά που μας τοποθετεί το ποίημα αυτό ο ναυτικός κοιμάται με το ένα μάτι και το άλλο αγρυπνά και θυμάται όπως γράφει.

Θυμάται γιατί η στεριά, του στερεί την περιπέτεια της θάλασσας και την αλμύρα που είναι στο πετσί τους.

Θεωρώ ότι στο ποίημα αυτό ο ποιητής μας φανερώνει την απέχθεια του προς τη στεριά, δίνει έμφαση στην ανιαρή ζωή της στεριάς αφού ακόμα και στο τελευταίο τετράστιχο του ποιήματος γράφει "το σκυλόψαρο προσμένει και βαριέται".

Παραθέτω το ποίημα :

*Ο λοστρόμος κρατά μια караβέλα,
μισή μποτίλια τζιν και δυο μιγάδες,
τη νύχτα μετοικούν οι Συμπληγάδες
στα μπαρ του λιμανιού και στα μπορντέλα.*

*Πηχτό πούσι σκεπάζει τα καρνάγια.
West End Thame's Street και διπλός έρωσ.
Ας φυσάνε στο Πλάτα τα Παμπέρος,
ας ρολάρει το κύμα στη Μπισκάγια.*

*Χαμηλός ουρανός γιομάτος άστρα,
μα δε μοιάζει μ' αυτόν που σε γνωρίζει.
Η μπαρκέτα γυρίζει; Δε γυρίζει.
Το κορίτσι νυστάζει στην Καράστρα.*

*Βαρέθηκαν οι ναύτες στο τιμόνι,
το ' να μάτι σου γέρνει και κοιμάται,
αγρυπνά το δεξί και θυμάται
το φανό που χτυπά μα δε ζυγώνει.*

*Ο λοστρόμος ξυπνάει και καταριέται
μια μιγάδα που κλαίει και μια μποτίλια.
Ανοιχτά κάπου εννιά χιλιάδες μίλια
το σκυλόψαρο προσμένει και βαριέται⁴.*

⁴ Ποίημα Στεριανή Ζάλη, από την ποιητική συλλογή Πούσι του Νίκου Καββαδία

Ποίημα Στεριανή Ζάλη , από την ποιητική συλλογή Πούσι του Νίκου Καββαδία.

Η δεύτερη ποιητική συλλογή του Νίκου Καββαδία, περιέχει ποιήματα που ένεκα κυρίως της μελοποίησης τους είναι ευρέως γνωστά, πολύ συχνά ίσως οι έννοιες οι λέξεις και το νόημα να μην γίνεται πλήρως αντιληπτό από το κόσμο που τα αγαπά και τα τραγουδά αλλά αυτό δεν έχει καμία σημασία. Σημασία έχει ότι ο Καββαδίας ταξιδεύει τον κόσμο, τον βγάζει από την ανιαρή στεριανή ζωή.

Στην ποιητική συλλογή «Πούσι» , συμπεριλαμβάνεται το ποίημα «Μαρέα» , ένα ποίημα, σκοτεινό, δυσνόητο για τον περισσότερο κόσμο γεμάτο με ναυτικούς όρους, αστερισμούς και παλίρροια. Με τον Αλτεμπαράν, έναν αστερισμό που είναι το γιγάντιο φωτεινό μάτι του Ταύρου ξεκινά το ποίημα, ένα ποίημα ταξίδι στην γλώσσα των ναυτικών.

Το ποίημα αυτό κρύβει κίνδυνο, έρωτα και βεβαίως θάλασσα, εικόνες που αλλάζουν η μια με την άλλη με συμβολικές εικόνες που μπλέκονται και εναλλάσσονται, επιτρέποντας στον αναγνώστη να πλάσει δικές του εικόνες και εδώ ακριβώς είναι όλη η μαγεία στην ποίηση του Καββαδία. Μέσα από την ποίηση του, σου δίνει την δυνατότητα να ταξιδέψεις, να πλάσεις εικόνες και να φανταστείς αυτά που γράφει.

Η ονομασία αυτού του ποιήματος, *Μαρέα* σημαίνει παλίρροια, η άνοδος ή/και η κάθοδος του νερού της θάλασσας και προέρχεται από το ιταλικό *marea*. Η ονομασία είναι γένους θηλυκού και πολύ πιθανό να θέλει να αναδείξει ο ποιητής έναν έρωτα ή μια γυναίκα που συμπεριφέρεται σαν τη παλίρροια που είναι άστατη και δεν τον αφήνει σε ησυχία.

Στο υπέροχο αυτό ποίημα προβάλλονται εικόνες που αλλάζουν συνεχώς, τα άστρα, ο κύκλος του νερού αλλά και το ταξίδι που δεν έχει τελειωμό αφού όπως γράφει, οι ναύτες κυνηγάνε το φεγγάρι και κάπου μέσα στο ποίημα μια γοργόνα, ξύλινη γοργόνα που παίρνει ανάσες παράξενες καθώς βουτά.

Όπως και να διαβάσει κανείς αυτό το ποίημα, ταξιδεύει είτε γνωρίζει την σημασία και τους όρους αυτού του ποιήματος, είτε όχι.

Το ποίημα μελοποιήθηκε από τον Θάνο Μικρούτσικο.

Παραθέτω το ποίημα αυτούσιο:

Μαρέα

*Ο Αλτεμπαράν ψάχνει να βρει μες στα νερά
το παλινώριο που τον γέλασε δυο κάρτες.
Στης προβολής να τρέχουν βλέπαμε τους χάρτες
του Chagall άλογα-τίρκο του Seurat.*

*Πυξίδα γέρικη -ataxie locomotrice-
και στοιχειωμένη από τα χείλια σου σφυρίχτρα.
Στην κόντρα γέφυρα προσμένατε κι οι τρεις
να λύσει τ' άστρο του Αλμποράν η χαρτορίχτρα.*

*Της τραμουντάνας τ' άστρο, τ' άστρα του Νοτιά
παντρεύονται με πορφυρόχρωμους κομήτες.*

*Του Mazagan οι θερμαστές οι Σοδομίτες
παίζαν του Σέσωστη την κόρη στα χαρτιά.*

*Η ξύλινη που όλοι αγαπήσαμε Γοργόνα,
καθώς βουτά παίρνει παράξενες ανάσες.
Προτού κολλήσουμε για πάντα στις Σαργάσσεσ,
μας πρόδωσε μ' ένα πνιγμένο του Νορόνα.*

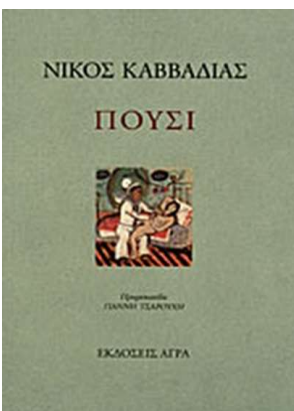
*Πουλιά στα ζάρτια -καραντί- στεργιανή ζάλη
χελιδονόψαρα - πνιγμένου δαχτυλίδι.
Του ναυτικού το δυσκολότερο ταξίδι
το κυβερνάν του Μαγγελάνου οι παπαγάλοι.*

*Η караβίσια σκύλα οσμίζεται ρεστία
και το κορμί σου το νερό που θα καλάρει.
Τη νύχτα οι ναύτες κυνηγάνε το φεγγάρι
και την ημέρα ταξιδεύουνε στ' αστεία.⁵*

Μαρέα από την ποιητική συλλογή «Πούσι» του Νίκου Καββαδία

Η ποιητική συλλογή «Πούσι» αποτελείται από τετράστιχα και είναι αφιερωμένη στην Έλγκα Καββαδία, βέβαια το κάθε ποίημα ξεχωριστά ο ποιητής το αφιερώνει σε άλλο πρόσωπο.

Παρά το γεγονός ότι δεν παραθέτω όλα τα ποιήματα της συλλογής θεωρώ ότι κάθε ποίημα ξεχωρίζει για το δικό του μήνυμα και το δικό του ταξίδι.

Εξάλλου και αυτή η ποιητική συλλογή μελοποιήθηκε και τραγουδήθηκε από όλους όσους αγαπάμε την ποίηση του Καββαδία.

Πριν περάσω στο επόμενο Κεφάλαιο να αναφέρω ότι οι εκδόσεις Άγρα, δηλαδή η πρώτη έκδοση της ποιητικής συλλογής Πούσι, τύπωσαν εκ νέου την πρώτη κυκλοφορία της συλλογής για τα 40 χρόνια από το θάνατο του ποιητή, στην έκδοση αυτή το κάθε ποίημα ξεχωριστά περιείχε ένα έργο από κάποιο Έλληνα ζωγράφο όπως οι σπουδαίοι Τσαρούχης και ο Μόραλης.

Εικόνα 9: ποιητική συλλογή «Πούσι»
του Νίκου Καββαδία
(πηγή: <https://www.politeianet.gr/>)

⁵ Μαρέα από την ποιητική συλλογή «Πούσι» του Νίκου Καββαδία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

3.1 Η ποιητική συλλογή «Τραβέρσο»

“ θα μεταλάβω με νερό θαλασσινό στάλα τη στάλα συναγμένο απ’ το κορμί σου σε τάσι αρχαίο, μπακιρένιο αλγερινό, που κοινωνούσαν πειρατές πριν πολεμήσουν”....

Επέλεξα να ξεκινήσω το κεφάλαιο αυτό, με το πρώτο τετράστιχο του ποιήματος «*Φάτα Μοργκάνα*» το οποίο περιλαμβάνεται στην τρίτη ποιητική συλλογή του Νίκου Καββαδία.

Ύμνος στους ναυτικούς, ένα υπέροχο ποίημα που ίσως ξεχωρίζει από όλη την ποιητική συλλογή και αγαπήθηκε ιδιαίτερα όταν μελοποιήθηκε και τραγουδήθηκε από την Μαρίζα Κωχ με μια ξεχωριστή, διαπεραστική ερμηνεία.

Και αυτή η ποιητική συλλογή μας μετάλαβε με θαλασσινό νερό αφού μας ταξίδεψε στις μεγάλες θάλασσες.

Η ποιητική συλλογή «*Τραβέρσο*» είναι η τρίτη ποιητική συλλογή του Νίκου Καββαδία η οποία εκδόθηκε το 1975 από τις εκδόσεις Κέδρος. Η ποιητική συλλογή «*Τραβέρσο*» περιέχει 13 τετράστιχα τα οποία αναγράφονται πιο κάτω:

1. Μουσώνας
2. Fresco
3. Γυναίκα
4. YaraYara
5. Οι εφτάνάνοι στο s/s Cyrenia
6. Κοσμά του Ινδικοπλεύστη
7. Guevara
8. Θεσσαλονίκη II
9. Fata Morgana
10. Αντινομία
11. Cocos Islands
12. Σπουδή θαλάσσης
13. Πικρία

Επίσης η ποιητική συλλογή είναι χωρισμένη σε δύο ενότητες, το «*Τραβέρσο*» και τα «*Παραμύθια του Φίλιππου*». Η ποιητική συλλογή είναι αφιερωμένη στον Φίλιππο Χατζόπουλο.

Η ποιητική συλλογή «*Τραβέρσο*» στην πρώτη της έκδοση κοσμείται με προμετωπίδα του Γιάννη Μόραλλη.

Ο ποιητής δεν θα μπορούσε άλλωστε να μην δώσει και σε αυτή την ποιητική συλλογή ένα τίτλο άλλο από ναυτικό όρο, Τραβέρσο λοιπόν είναι η θέση του πλοίου όταν πλέει υποχρεωτικά με μειωμένη ταχύτητα για να αποφύγει τα χτυπήματα από τα κύματα.

3.2 Φάτα Μοργκάνα

Η Φάτα Μοργκάνα, ένα από τα πιο γνωστά ίσως ποιήματα του Νίκου Καββαδία, το οποίο έγινε ευρέως γνωστό όπως ανέφερα και ανωτέρω από την μελοποίηση του από την Μαρίζα Κωχ.

Ο ποιητής αρέσκεται όπως παρατηρήσαμε και σε άλλα ποιήματα του να μαγεύει τον αναγνώστη του και να τον μεταφέρει μέσα από την ποίηση του σε ένα άλλο κόσμο με γοργόνες, γυναίκες ξωτικές και καταστάσεις εξωπραγματικές, μαγικές θα έλεγε κανείς.

Φάτα Μοργκάνα, είναι ένα σύνθετο οπτικό φαινόμενο που οφείλεται στην θερμοκρασιακή αναστροφή και ότι υπάρχει στον ορίζοντα φαίνεται διπλά, σύνθετα, ενωμένα αντίστροφα κατά κορυφή, με το αντικείμενο να αιωρείται.

Ο ποιητής σε συνέντευξη του στον Μήτσο Κασόλα, περιγράφει το φαινόμενο αυτό. Η συνέντευξη του ποιητή στον Μήτσο Κασόλα έγινε λίγο πριν πεθάνει ξαφνικά, το 1974 κάποιους μήνες πριν από τον αιφνίδιο θάνατο του.

Η συνέντευξη αυτή γράφτηκε σε ένα κασετόφωνο όπου ο ποιητής απαγγέλει με την βραχνή φωνή του κάποια από τα ποιήματα του.

Ο ποιητής όταν ρωτήθηκε για τη Φάνα Μοργκάνα, απάντησε ότι είναι ένα φαινόμενο που συμβαίνει στη Σικελία και εμφανίζονται 3 γυναίκες οι οποίες χορεύουν στον ορίζοντα και μετά εξαφανίζονται, ίσως απάντησε να είναι και κάποιο ηλιακό φαινόμενο. Επίσης ο ποιητής ανέφερε ότι είδε αυτό το φαινόμενο και ότι είναι ανατριχιαστικό. Το απόσπασμα περιλαμβάνεται στο βιβλίο του Μήτσου Κασόλα Νίκος Καββαδίας: Γυναίκα, θάλασσα, ζωή.. Αφηγήσεις στο μαγνητόφωνο.

Παραθέτω το απόσπασμα από την συνέντευξη του ποιητή στον Μήτσο Κασόλα από την ιστοσελίδα: Athens Voice «Πηγή: https://www.athensvoice.gr/culture/336678_ti-itan-telika-i-fata-morgkana-toy-nikoy-kavvadia»

.....Και, Φάτα Μοργκάνα;

Φάτα Μοργκάνα είναι ένα φαινόμενο που συμβαίνει στη Σικελία, στο στενό, ή στη Νάπολη απόξω, νύχτα, τρεις η ώρα, και παρουσιάζει τρεις γυναίκες που χορεύουν στον ορίζοντα. Μετά σβήνει. Κρατά ένα δυο λεπτά, τρεις η ώρα τη νύχτα, πάντα την ίδια εποχή. Καμιά φορά μπορεί να είναι και ηλιακό φαινόμενο και να το βαστάει κάποιο σύννεφο και το παρουσιάζει μετά. Να, κάνει μια αποθήκευση αυτού.

Εσύ το είδες αυτό το φαινόμενο;

Δύο φορές.

Μη μου πεις... Έχουνε σχήμα; Πώς είναι;

Έχουνε σχήμα, κανονικό σχήμα, με τα πέπλα τους, τα μαλλιά τους, λυσίκομες, σε ανατριχιάζει αυτό το φαινόμενο.

Αλήθεια, με συγχωρείς που σε ξαναρωτάω, το 'χεις δει εσύ αυτό το θέαμα με τα μάτια σου;

Ναι, βρε παιδάκι μου, πολλές φορές. Αυτό το θέαμα μάλιστα το είδα, την πρώτη φορά, με έναν Καραντώνη. Αυτός με φώναζε. "Δεν ξέρω τίποτα", μου λέει. Ξάδερφος πρώτος του Αντρέα του ύπαρχου στο καράβι. Αλλά αντικατοπτρισμούς έχω δει πολλές φορές. Έχω δει το Αλγέρι και μετά τους μιναρέδες του στην Ερυθρά. Και λες, αυτό δεν είναι Κάιρο, Αλεξάνδρεια, είναι τ' Αλγέρι, που το ξέρεις. Γιατί μπαίνοντας μετά στο παλιό ντοκ, βλέπεις τι έχει, πόσα φανάρια κλπ.⁶

Ο Μήτσος Κασόλας γνώρισε τον ποιητή αρχές της δεκαετίας του 1970, ο συγγραφέας έγραψε τα βιβλία "Νίκος Καββαδίας, Γυναίκα , Θάλασσα, Ζωή " και το βιβλίο "Νίκος Καββαδίας Ο δαίμονας χόρευε μέσα του".

Στο πρώτο βιβλίο το οποίο είναι εξαντλημένο πλέον, είναι οι αφηγήσεις του ποιητή προς τον συγγραφέα ενώ το δεύτερο βιβλίο είναι οι αφηγήσεις, οι μαρτυρίες και οι ιστορίες αυτών που γνώριζαν τον ποιητή, ναυτικοί, άνθρωποι του μόχθου, άνθρωποι της θάλασσας.

Επιστρέφοντας τώρα στο ποίημα Φάτα Μοργκάνα που στα μάτια και στη γραφή του ποιητή δεν είναι ένα απλό φαινόμενο όταν αυξάνεται η θερμοκρασία αλλά έχει γυναικεία ανατριχιαστική μορφή όπως ο ίδιος μαρτυρεί.

Ανατριχιαστική και μαγική η ποίηση του Καββαδία, Φάτα Μοργκάνα, που δεν είναι ένα φαινόμενο φυσικό της θερμοκρασίας και που ο ίδιος ο ποιητής δεν σε αφήνει να το αντιμετωπίσεις ως τέτοιο αλλά σε σπρώχνει στην ανατριχιαστική μαγεία του δικού του κόσμου. Αν βρεθούμε κάποτε κάπου στη Σικελία και θυμηθούμε τη Φάτα Μοργκάνα του Καββαδία, θα φανερωθούν οι μαγικές χορεύτριες του Καββαδία.

Παραθέτω το ποίημα κατωτέρω :

Φάτα Μοργκάνα

*Θα μεταλάβω με νερό θαλασσινό
Στάλα τη στάλα συναγμένο απ' το κορμί σου
Σε τάσι αρχαίο , μπακιρένιο αλγερινό,
Που κοινωνούσαν πειρατές πριν πολεμήσουν.*

*Στρείδι ωκεάνιο αρραβωνίζεται το φως,
Γεύση από φλούδι του ροδιού , στυφό κυδώνι
Κι ο άρρητος τόνος, πιο πικρός και πιο στυφός,
Που εναποθέτανε στα βάζα οι Καρχηδόνοι.*

Εικόνα 10:Το φαινόμενο φάτα μοργκάνα
(πηγή: <https://www.tumgir.com/>)

⁶ Πηγή:https://www.athensvoice.gr/culture/336678_ti-itan-telika-i-fata-morgkana-toy-nikoy-kavvadia»

Πανί δερμάτινο αλειμμένο με κερί,
οσμή από κέδρο, από λιβάνι, από βερνίκι,

όπως μυρίζει αμπάρι σε παλιό σκαρί
χτισμένο τότε στον Ευφράτη στην Φοινίκη.

Χόρτο ζανθό τριποδο σκέπει μαντικό
Κι ένα ποτάμι με ζεστή, λιωμένη πίσσα,
Άγριο, ακαταμάχητο, απειλητικό,
Ποτίζει τους αμαρτωλούς που σ'αγαπήσαν.

Rosso romano, πορφυρό της Δαμασκός
δόξα του κρύσταλλου, κρασί απ'τη Σαντορίνη
ο ασκός να ρέειμ κι ο Απόλλωνας βοσκός
να κολυμπάει τα βέλη του με δισκορίνη

Σκουριά πυρόχρωμη στις μνήμες του Σινά
οι κάβες της Γερακίνης και το Στρατόνι
το επίχρισμα του άγια σκουρία που μας γερνά
μας τρέφει, τρέφεται απο μας, και μας σκοτώνει.

Καντήλι, δισκοπότηρο χρυσό,αρτοφόρι,
Άγια λαβίδα και ιερή απο λαμινάρια
Μπροστά στην Πύλη δύο δαιμόνοι σπαθοφόρι
Και τρεις Άγγελοι με σπασμένα τα κοντάρια

Που έρχεσαι; Απ'τη Βαβυλώνα
Που πάς ; Στο μάτι του Κυκλώνα.
Ποιαν αγαπάς ; Κάποια Τσιγγάνα
Πως τη λένε ; Φάτα Μοργκάνα.

Πάντα οι κύκλωπες έχουν γυναικείο
Όνομα.Ένα απο την Κίο.
Η μάγισσα έχει τρεις κόρες στο Αμάνατι
και η τέταρτη είν εν αγόρι μ' ένα μάτι.

Ψαρια που πετάν μέσα στην άπνοια
Όστρακα, λυσίκομες κοπέλες
Φίδια της στεριάς και δέντρα σάπια
άρμπουρα, τιμόνια και προπέλες

Να χαμε ρο λύχνο του Αλαδίνου
Ή το γέρο νάνο απ'την Καντόνα.
Στείλαμε το σήμα του κινδύνου
Πάνω σε άσπρη πέτρα με σφεντόνα.

Δαίμονας γεννά τη νηνεμια
Ξόρκισε Allodetta, τ'όνομα του
Λούφαζε ο δέκτης του ασυρμάτου

Και φυλλομετρά τον καζαμία

*Ο άνεμος κλαίει .Σκυλί στα λυσοσιακά του.
Γεια χαρά , στεριά κι αντίο, μαστέλο
Γλίστρησε η ψυχή μας από κάτω.
έχει και στην κόλαση μπορντέλο ⁷*

ΦΑΤΑ ΜΟΡΚΓΑΝΑ από την ποιητική συλλογή «Τραβέρσο» του Νίκου Καββαδία

Το ποίημα Φάτα Μοργκάνα είναι αφιερωμένο στην Θεανώ Σούνα, μια 25χρονη φιλόλογο με την οποία ο ποιητής ήταν ερωτευμένος. Μάλιστα ο ποιητής εκτός από το ποίημα Φάτα Μοργκάνα της έγραψε και ένα ερωτικό γράμμα.

Η αφιέρωση λοιπόν δεν είναι τυχαία, ίσως ο ποιητής με την αφιέρωση αυτή να θέλει να δείξει πόσο δυνατός είναι ο έρωτας του προς την κοπέλα αυτή ή ακόμα και ανατριχιαστικός όπως περιέγραψε ο ίδιος το φαινόμενο Φάτα Μοργκάνα.

Επίσης ο Καββαδίας στο ποίημα αυτό, παρά το γεγονός ότι το έχει αφιερώσει σε μια γυναίκα που είναι ερωτευμένος, η οποία είναι φιλόλογος και καμία απολύτως σχέση έχει με τις κοινές πόρνες των λιμανιών, στο ίδιο ποίημα αναφέρετε και στις πόρνες των λιμανιών χωρίς όμως να κάνει το ποίημα αυτό χυδαίο.

Το αντίθετο μάλλον θα έλεγα, ίσως τοποθετεί τον αγοραίο έρωτα σε ένα ποίημα αφιερωμένο σε μια γυναίκα η οποία είναι στο αντίθετο ρεύμα για να δείξει την εκτίμηση του στις γυναίκες που προσφέρουν το σώμα τους με πληρωμή στους ναυτικούς , σε αυτές που τους δίνουν τον έρωτα απλόχερα.

Ο Καββαδίας μάλιστα εκτός από τα ποιήματα του που αναφέρονται πολλά από αυτά σε πόρνες και γυναίκες ξωτικές, σε συνέντευξη του μίλησε για τις πόρνες και για το έργο που επιτελούν στη ζωή του ναυτικού.

Στην συνέντευξη που έδωσε στον Μήτσο Κασόλα εξηγεί τι είναι το επίχρισμα το οποίο αναφέρει στο ποίημα του, πιο κάτω παραθέτω μέρος της συνέντευξης του που εξηγεί τι είναι το επίχρισμα που αναφέρει στο ποίημα του.

.....Νίκο, αν μου επιτρέπεις να σε ρωτήσω κάτι, του λέω (νομίζοντας, με την παύση που έκανε, ότι η απαγγελία αυτού του ποιήματος είχε τελειώσει), από όλες τις γυναίκες που συνάντησες στα λιμάνια τού κόσμου, είναι καμιά που να τη θυμάσαι ιδιαίτερα;

Όχι, οι περισσότερες δεν είχαν το καρχηδόνιο επίχρισμα. (Χαμογελάει).

Γιατί χαμογελάς; Τι είναι αυτό το καρχηδόνιο επίχρισμα, δεν το κατάλαβα. Γιατί διστάζεις; (Στην παρέα εκείνο το βράδυ υπήρχαν και αρκετές κοπέλες). Ντρέπεσαι τα κορίτσια;

Όχι, δεν ντρέπομαι... Να, είναι ένα επίχρισμα που υπάρχει πάντα μέσα στον γυναικείο κόλπο.

⁷ ΦΑΤΑ ΜΟΡΚΓΑΝΑ από την ποιητική συλλογή Τραβέρσο του Νίκου Καββαδία

Πρόσθετο;

Όχι, φυσικό επίχρισμα, όπως και τα λαμινάρια που λέω : Άγια λαβίδα και ιερή από λαμινάρια κλπ. Λαβίδα από την Άγια Κοινωνία.

Και τα λαμινάρια πάλι, τι είναι αυτά;

Ένα τέλειο φύκι, θα 'λεγα, φυτεμένο μες στη γη, αλλά δουλεύει μόνο του, εργάζεται, ζει, το οποίο άμα το κόψεις, μετά είναι νεκρό και ζωντανεύει και μεγαλώνει μόνο μέσα στον γυναικείο κόλπο και πουθενά αλλού. Και μπορεί να τη σκοτώσει τη γυναίκα άμα το ξεχάσει μέσα της. Μ' αυτό κάνανε οι Αμερικάνες εκτρώσεις.

Τόσο δραστικό είναι;

Κάνει μια αιμορραγία μ' αυτό η γυναίκα, διαστέλλει τον κόλπο της κι άμα το αφήσει περισσότερο απ' όσο πρέπει, αυτό μεγαλώνει και γίνεται μια διχάλα. Μια διχάλα, ας πούμε, σαν την ιερή λαβίδα της μετάληψης, του αγίου δισκοπότηρου που λέω.

Και το καρχηδόνιο επίχρισμα; Τι είναι;

Κοίτα να δεις -γελάει και πάλι- όλες, όλες το έχουν αυτό το καρχηδόνιο επίχρισμα, εγώ το έβγαλα έτσι, ποιητικά... Θυμίζει τα βάζα των Καρχηδόνιων, που τα βάρανε αυτοί μόνο από μέσα, μ' ένα ειδικό επίχρισμα. Και το γυναικείο επίχρισμα, πώς να το πω, είναι η χλωρίδα, ας πούμε. Όπως έχουμε θαλάσσια χλωρίδα, τροπική χλωρίδα, πανίδα κλπ. Είναι πολύ ερεθιστική. (Γελάει). Αμα δεν υπάρχει αυτή η κολπική χλωρίδα, δεν μπορεί η γυναίκα να κάνει παιδί. Μα καλά, τόσα πολλά ξέρω εγώ;⁸

Μέσα από το απόσπασμα της συνέντευξης του είναι ξεκάθαρο ότι η ποίηση του είναι πιο βαθιά, στη Φάτα Μοργκάνα τοποθετούνται δυο γυναίκες η τίμια και η πόρνη, σε ένα ρομαντικό μοτίβο χωρίς να υπάρχει ουτιδήποτε προσβλητικό ή χυδαίο.

Ένα ποίημα ύμνος στον έρωτα, στην ηδονή και στην αγάπη του για τη γυναίκα, ένα ποίημα που καταλήγει ότι έχει και στην κόλαση μπορντέλο δείχνοντας τη ζωή του ναυτικού, ότι αυτή η ζωή ίσως συνεχίζεται και όταν πεθάνει.

Βεβαίως, η ποιητική συλλογή περιέχει και άλλα υπέροχα και εξαιρετικά ποιήματα τα οποία είναι γνωστά.

Το ποίημα οι εφτά νάνοι στο S/S Cyrenia, είναι από τα πλέον αγαπημένα και γνωστά ποιήματα του ποιητή. Μάλιστα χωρίς να υποτιμούμε το ποίημα, η μελοποίηση του ποιήματος από τον Θάνο Μικρούτσικο και η μοναδική ίσως ανατρεπτική ερμηνεία του από τον ίδιο, έκανε το ποίημα γνωστό στο ευρύ κοινό.

⁸ Πηγή: Athens Voice https://www.athensvoice.gr/culture/336678_ti-itan-telika-i-fata-morgkana-toy-nikoy-kavvadia»

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ακόμα και αν δεν γνωρίζεις την ποίηση του Καββαδία, του σπουδαίου αυτού ποιητή σίγουρα θα ακούσαμε από κάπου το τελευταίο τετράστιχο του ποιήματος ,

*Κουφός ο Σάλαχ το κατάστρωμα σαρώνει
Μ'ένα ζυστρί καθάρισε με απ'τη μοράβια
Μα είναι κάτι πιο βαθύ που με λερώνει
Γιε μου που πας Μάνα, θα πάω στα καράβια*

Πόσο βαθιά, αληθινή και πόσο πόνο μπορεί να χωρέσουν αυτές οι λέξεις , «Γιέ μου που πας, Μάνα θα πάω στα καράβια».

Γιατί όπως έγραψε και στο ποίημα του «Θεσσαλονίκη», εκτός από τη μάνα σου κανείς δε σε θυμάται σε τούτο το τρομακτικό ταξίδι του χαμού.

Η μάνα του ναυτικού, που περιμένει, προσμένει και προσεύχεται που ακόμα και αν σε ξεχάσουν όλοι στο ταξίδι του χαμού, η μάνα σου θα σε θυμάται.

Το ποίημα οι «7 νάνοι» στο S/S Cyrenia ,γράφηκε το 1950 και είναι αφιερωμένο στην ανιψιά του ποιητή Έλγκα κόρη της αδερφής του.

Στην ποιητική συλλογή «Τραβέρσο» περιλαμβάνεται και το ποίημα «Πικρία», το ποίημα αυτό ήταν το τελευταίο ποίημα που έγραψε ο Νίκος Καββαδίας, μάλιστα το ολοκλήρωσε λίγο πριν πεθάνει το 1975. Το ποίημα αυτό είναι γεμάτο πικρία, όπως είναι ο τίτλος του σαν να 'έβλεπε τον θάνατο και το τέλος που ερχόταν κοντά του.

Το «Τραβέρσο» λοιπόν, η τρίτη ποιητική συλλογή του Νίκου Καββαδία με τίτλο που φανερώνει το θαλασσινό περιεχόμενο της ποιητικής συλλογής είναι όπως και οι προηγούμενες του ποιητικές συλλογές , ύμνος στην θάλασσα, στον εργάτη της θάλασσας τον ναυτικό και τα ταξίδια. Τα ταξίδια και τα λιμάνια με τους έρωτες και τις πόρνες που συντροφεύουν τους ναύτες και που ο ποιητής δείχνει την αγάπη του και την τρυφερότητα του χωρίς να της υποτιμά αλλά τις σέβεται για το έρωτα που τους προσφέρουν.

Οι 7 νάνοι στο s/s Cyrenia

Στην Έλγκα

Έφτά. Σε παίρνει άριστερά, μην τὸ ζορίζεις.
Μάτσο χωρᾶνε σὲ μία κούφια ἀπαλάμη.
Θυμίζεις κάμαρες κλειστὲς, στεριά μυρίζεις.
Ὁ πιὸ μικρὸς ἀχολογᾷ μ' ἕνα καλάμι.

Γυαλίζει ὁ Σῆμ τῆς μηχανῆς τὰ δύο ποδάρια.
Ὁ Ρέκ λαδώνει στὴν ἀνάγκη τὸ τιμόνι.
Μ' ἕνα φτερό ξερκίζει ὁ Γκόμπι τὴ μαλάκια
κι ὁ στραβοκάνης ὁ Χαράμ πίτες ζυμώνει.

Ἄπ' τὸ ποδόσταμο πηδᾶν ὡς τὴ γαλέτα.
— Μπορὸ ποτὲ νὰ σοῦ χελάσω τὸ χετίρι;
Κόρη ξανθὴ καὶ γαλανὴ ποῦ ἔλο ἐμελέτα
ποιὸς ρήγα γιὸς θεὸ νὰ τὴν πιεῖ σ' ἕνα ποτήρι.

Ραμὰν ἀλλήθωρε, τρελέ, ποῦ λύνεις μάγια,
κατᾶφερε τὸ σταυρωτὸ τοῦ Νότου ἀστέρι
σωρὸς νὰ πέσει, νὰ σκορπίσει στὰ σπιράγια
καὶ πὲς τοῦ κάτω ἀπὸ ἕνα δέντρο νὰ μὲ φέρει.

Ὁ Τότ, τοῦ λείπει τὸ ἕνα χέρι μὰ ἔλο γνέθει,
τοῦτο τὸ ἀπίθανο σινάφι νὰ βρακκώσει.
Ἐσθῆρ, ποῦ βιάζικη σκορπίσες περῶνες μέθης;
Ρούθ, δὲ μιλάς; Γιατί τρεκλίζουμε οἱ διακόσιοι;

Κουφὸς ὁ Σάλαχ, τὸ κατάστρωμα σαρώνει.
— Μ' ἕνα ζυστρί καθάρισέ με ἀπ' τὴ μοράβια.
Μὰ εἶν' ἕνα κάτι πιὸ βαθύ ποῦ με λερώνει.
— Γιέ μου, ποῦ πᾶς; — Μάνα, θὰ πάω μὲ τὰ καράβια.

Κι ἔτσι μαζὶ μὲ τοὺς ἑπτὰ κατηφορᾶμε.
Μὲ τὴ βροχὴ, μὲ τὸν καιρὸ ποῦ μᾶς ὀρίζει.
Τὸ μάτια σου ζῶνε μία θάλασσα, θυμάμαι ...
Ὁ πιὸ στερνὸς μ' ἕναν ἀλλὸ μὲ νανοῦρίζει.

Colombo 1951

Εικόνα 11: Το ποίημα οι 7 νάνοι στο s/s Cyrenia
(πηγή: <https://akousonakouson.com/>)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΤΑ ΠΕΖΑ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΚΑΒΒΑΔΙΑ

Ο σπουδαίος Νίκος Καββαδίας δεν έγραψε μόνο ποιητικές συλλογές, έγραψε και διηγήματα όπως η «*Βάρδια*» το 1954, «*Λι*» το 1987, «*Του πολέμου*» και «*Στο Άλογο μου*» τα οποία τα έχω αναφέρει ανωτέρω.

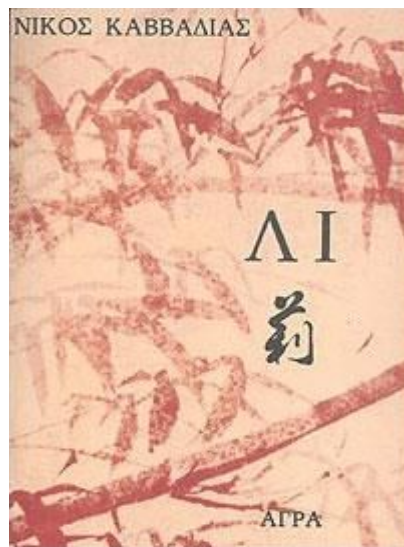
Το πεζογράφημα «*Λι*», είναι ένα μικρό διήγημα το οποίο εκδόθηκε πρώτη φορά το 1987. Ο τίτλος του διηγήματος είναι το όνομα μιας μικρής κινέζας η οποία προσφέρεται να κάνει δουλείες στο καράβι όσο αυτό είναι στο Χονγκ Κονγκ. Το «*Λι*» μεταφέρθηκε τη δεκαετία του 1990 στον κινηματογράφο και ήταν η βάση για την ταινία *Between the Devil and the Deep Blue Sea*.

Η «*Βάρδια*», είναι διήγημα στο οποίο αναφέρονται ιστορίες και διηγήματα των ναυτικών εν ώρα βάρδιας, στις συνομιλίες τους και τα βιώματα τους από τα ταξίδια στην θάλασσα. Το έργο αυτό κυκλοφόρησε για πρώτη φορά το 1954 από τις εκδόσεις Α. Καραβιάς και αργότερα επανεκδόθηκε από τις εκδόσεις Κέδρος το 1976 ενώ σήμερα κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Άγρα.

Το πεζογράφημα «*Βάρδια*», όπως γράφει και στο οπισθόφυλλο του βιβλίου ήταν :

"Στην πραγματικότητα η ίδια η βάρδια ήταν μυθιστόρημα, ποίημα και αναμνήσεις συγχρόνως"

Πιο κάτω παραθέτω απόσπασμα από το δεύτερο μέρος του βιβλίου «*Βάρδια*», το οποίο αναδεικνύει την αγάπη του Νίκου Καββαδία για την δουλειά του και τη θάλασσα. Μαρτυρεί πόσο δύσκολο είναι να βρίσκεται στη στεριά και να μην ταξιδεύει, άλλωστε τα περισσότερα χρόνια της ζωής του τα πέρασε στη θάλασσα.

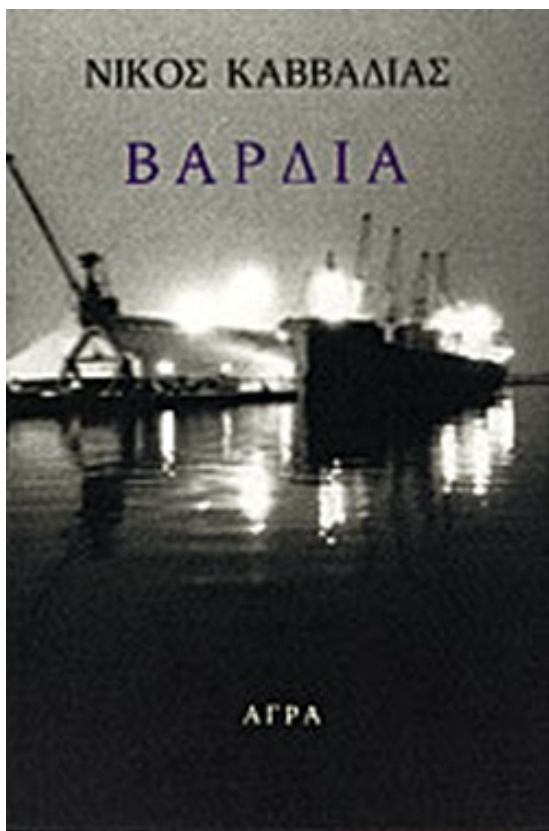

Εικόνα 12: Το πεζογράφημα *Λι* του Νίκου Καββαδία
(πηγή: <https://www.ianos.gr/>)

"Ξέρω κάτι πετούμενα ίσα με το μικρό σου δάκτυλο, που τα βλέπεις στον ωκεανό και δεν καταδέχονται να ξεκουραστούν στο κατάρτι. Ζαλίζομαι στη στεριά. Το πιο δύσκολο ταξίδι, το πιο επικίνδυνο, το 'καμα στην άσφαλτο, από το Σύνταγμα στην Ομόνοια. Έχω ξεράσει στο Λίβανο, όπως οι στεριανοί σε μελτέμι. Μας λυπάστε γιατί δεν έχουμε σπίτι, γιατί περπατάμε μ' ανοιχτά πόδια, γιατί φοράμε τσαλακωμένα πουκάμισα κι ασιδέρωτα ρούχα στο πόρτο. Εγώ σας χαίρομαι Σίγουρο κρεβάτι, ήρεμος ύπνος. Καφές στο κομοδίνο κι εφημερίδες. Εκδρομή το Σαββατοκύριακο με κεφτέδες. Όμως δεν αλλάζω τη δουλειά μου με τη δική σας, ούτε για μέρα."

Νίκος Καββαδίας, Βάρδια, Μέρος Δεύτερο, σελ 99.

Δεν θα άλλαζε ο ποιητής το μαγικό ταξίδι και την αλμύρα με κανένα σίγουρο κρεβάτι και κανένα ήρεμο ύπνο. Πως θα μπορούσε άλλωστε.

Εικόνα 13: Το πεζογράφημα Βάρδια του Νίκου Καββαδία
(πηγή: <https://www.politeianet.gr/>)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – Η ποίηση και η γραφή του Νίκου Καββαδία

Διαβάζοντας κάποιος την ποίηση του Νίκου Καββαδία, η ακόμα και τα ποιήματα του, αντιμετωπίζει την δυσκολία να μην καταλαβαίνει πλήρως όλες τις λέξεις που συμπεριλαμβάνονται σε αυτά.

Είναι αστερισμοί, άλλοτε ναυτικοί όροι, άλλοτε λιμάνια και χώρες που για τον περισσότερο κόσμο είναι άγνωστα.

Σίγουρα το γεγονός αυτό δεν στάθηκε εμπόδιο η ποίηση του Καββαδία να αγαπηθεί λιγότερο. Η ποίηση αυτή με τις τόσες άγνωστες λέξεις τραγουδήθηκε και τραγουδιέται από όλο το κόσμο, ακόμα και αν δεν καταλαβαίνουν τι σημαίνει Τραβέρσο ή τι είναι η Φάτα Μορκγάνα ή τι είναι Πούσι.

Σε μια συνέντευξη του ο Θάνος Μικρούτσικος είχε πει ότι, όταν μελοποίησε τα ποιήματα του Καββαδία και θα κυκλοφορούσε ο δίσκος «Σταυρός του Νότου», οι περισσότεροι εκτός του ότι δεν πίστευαν ότι θα έχει επιτυχία, έγραφαν ότι καλό θα ήταν μαζί με το δίσκο να υπάρχει και γλωσσάρι για να αντιληφθεί ο κόσμος την ποίηση του Καββαδία. Βεβαίως ο «Σταυρός του Νότου» ξεπέρασε το ένα εκατομμύριο πωλήσεις και κανένα γλωσσάρι δεν χρειάστηκε για να αγαπήσει και να τραγουδήσει ο κόσμος την ποίηση του Καββαδία.

Ωστόσο, η ποίηση του Καββαδία, όπως αναφέρω και ανωτέρω περιέχει όρους που γνωρίζουν κυρίως οι ναυτικοί για το λόγο αυτό το 1990 ο Γιώργος Τράπαλης έκδωσε το βιβλίο "ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΚΑΒΒΑΔΙΑ"

Το βιβλίο αυτό όπως αναφέρει και στο οπισθόφυλλο του:

"Ωστόσο, τέτοιες εργασίες προφανώς δεν απευθύνονται μόνο στον αναγνώστη που έχει κάποιες γλωσσικές απορίες εξυπηρετούν τον μελετητή του καββαδιακού έργου, τον μελετητή της λογοτεχνικής γλώσσας, τον νεοελληνιστή γενικότερα, τον λαογράφο, τον ιστορικό της σύγχρονης εμπορικής ναυτιλίας ή της νεότερης ιστορίας...."

Η ποίηση του Νίκου Καββαδία δεν είναι απλή και ούτε ως τέτοια πρέπει να αντιμετωπίζεται. Ο Νίκος Καββαδίας άριστος γνώστης της ελληνικής γλώσσας, μας άφησε πίσω του θησαυρούς ποίησης. Ακόμα και αν δεν μπορείς να αντιληφθείς πλήρως τις λέξεις, την πραγματική τους έννοια και τους συμβολισμούς του, μπορείς να αντιληφθείς την αγάπη του ποιητή για τη θάλασσα, για τους ανθρώπους των λιμανιών και τους ναυτικούς, για τον ουρανό της θάλασσας και τα αστέρια που τους οδηγούν. Η ανάγνωση της ποίησης του Καββαδία με ένα γλωσσάρι σαφώς σου ανοίγει το παράθυρο για να δεις καλύτερα, να δεις λίγο με τα μάτια του ποιητή και να αντιληφθείς πλήρως το μεγαλείο του.

Ο Νίκος Καββαδίας από νωρίς ονειρεύτηκε ένα υγρό τάφο, ονειρεύτηκε να πεθαίνει στη θάλασσα. Ο πόθος του και η αγάπη του ήταν τόσο μεγάλη που προσμονούσε ένα τέλος στην αγκαλιά της θάλασσας.

Και όμως, ο Καββαδίας αυτό που φοβόταν, αυτό που είχε γράψει στο ποίημα του, το έπαθε στις 10 Φεβρουαρίου το 1974. Έφυγε για το μεγαλύτερο ταξίδι, έφυγε στην στεριά, άφησε την τελευταία του πνοή σε ένα νοσοκομείο στην Αθήνα μετά από εγκεφαλικό. Δεν πρόλαβε να κάνει το τελευταίο του ταξίδι με το πλοίο *Μαραμπού* που τόσο λαχταρούσε, ούτε να δει την ποιητική του συλλογή «*Τραβέρσο*» τυπωμένη.

Όπως έγραφε στο ποίημα του «*Ιδανικός και Ανάξιος Εραστής*» :

Θα μείνω πάντα ιδανικός και ανάξιος εραστής των μακρυσμένων ταξιδιών και των γαλάζιων πόντων

Και θα πεθάνω μια βραδιά σαν όλες τις βραδιές χωρίς να σκίσω τη θολή γραμμή των οριζόντων

..... *Κι εγώ που τόσο επόθησα μια μέρα να ταφώ σε κάποια θάλασσα βαθιά στις μακρινές Ινδίες θα 'χω ένα θάνατο κοινό και θλιβερό πολύ και μια κηδεία σαν των πολλών ανθρώπων της κηδείας..*

Εικόνα 14: Το Γλωσσάρι στο έργο του Νίκου Καββαδία του Γιώργου Τράπαλη (πηγή: <https://www.politeianet.gr/>)

Ο ποιητής των θαλασσών και των ναυτικών Νίκος Καββαδίας, επιστρέφει από το τελευταίο του ταξίδι τον Δεκέμβριο του 1974 και γράφει την τελευταία του ποιητική συλλογή την οποία όμως δεν έμελλε γραφτό να την δει τυπωμένη.

Η τελευταία του κατοικία έγινε το Α΄ Νεκροταφείο Αθηνών και όχι η αγκαλιά της θάλασσας και είχε μια κηδεία στεριανή. Σίγουρα όμως ο Νίκος Καββαδίας δεν έφυγε από τούτη τη ζωή όπως φεύγουν οι πολλοί. Άφησε πίσω του ένα ποιητικό πλούτο που αν και δεν αναγνωρίστηκε όταν ήταν εν ζωή, αργότερα έγινε ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες ποιητές.

Τα περισσότερα χρόνια της ζωής του ο ποιητής τα πέρασε σε ένα καράβι, μέσα στη θάλασσα και μάλιστα σε μεγάλα ταξίδια μακρινά.

Ποθούσε την περιπέτεια και τους μακρινούς προορισμούς για αυτό άλλωστε ποτέ του δεν μάρκαρε με πλοίο της γραμμής. Πιο κάτω παραθέτω το χρονολόγιο του ναυτικού φυλλαδίου του αγαπητού μας ποιητή.

1929 Φορτηγὸ Ἅγιος Νικόλαος
1930: Ἀτμόπλοιο Πολικός
1931: Φορτηγὸ Νίκη
1934: Φορτηγὸ Ἴονιον – Φορτηγὸ Ἄντζουλέτα
1936: Φορτηγὸ Χαράλαμπος (5 μῆνες)
1945-1949: Ἀτμόπλοιο Κορινθία. Ἀτμόπλοιο Κυρήνεια (Οκτώβριος, ναυτολογήθηκε στὸ Colombo)
1950: Ἀτμόπλοιο Ἰωνία. Ἀτμόπλοιο Κυρήνεια (Δεκέμβριος)
1951: Ἀτμόπλοιο Κυρήνεια. Ἀτμόπλοιο Κορινθία (Οκτώβριος)
1952: Ἀτμόπλοιο Κορινθία
1953: Ἀτμόπλοιο Ἰωνία, Κορινθία (Απρίλιος-Αὔγουστος) – Φορτηγὸ Πρωτεύς (Σεπτέμβριος-Νοέμβριος), Ἀτμόπλοιο Κορινθία (Δεκέμβριος)
1954: Ἀτμόπλοια Κυρήνεια, Κορινθία, Ἰωνία, Ρωμυλία, Κορινθία
1955: Ἀτμόπλοια Κυρήνεια (08.11), Λυδία (Δεκέμβριος)
1956-1957: Ἀτμόπλοια Λυδία, Φρυγία
1958-1963: Ἀτμόπλοιο Μασσαλία
1964: Ἀτμόπλοιο Ἀπολλωνία (Ἀπρίλιος-Σεπτέμβριος), Ἀτμόπλοιο Μηδία (Οκτώβριος)
1965: Ἀτμόπλοιο Μηδία (ἕως τὸ Μάρτιο) – Ἀτμόπλοιο Ἀπολλωνία (Ἀπρίλιος-Νοέμβριος), Φορτηγὸ Θησεύς
1966-1973: Ἀτμόπλοιο Ἀπολλωνία
1974: Ἀτμόπλοιο Aquarius

Στις 10 Φεβρουαρίου το 1974 ο ποιητής άφησε την τελευταία του πνοή , αφού χόρεψε πάνω στο φτερό του καρχαρία , αφού κοινωνήσε με θαλασσινό νερό και είδε γοργόνες με φτερά να πετάνε και είχε για θεό τον θεό των μαύρων των καλών έφυγε από τη ζωή χορτασμένος από περιπέτεια.

Ο Κόλιας όπως τον φώναζαν οι συνάδελφοι του παραμένει διαχρονικός, πρωτότυπος, ερωτικός και δημοφιλής χάριν της υπέροχης ποίησης που μας άφησε κληρονομιά.

Η μεγάλη αναγνώριση του ποιητή ήρθε μετά το θάνατο του και κυρίως από τη μελοποίηση των ποιημάτων του. Ίσως είναι ο μοναδικός ποιητής που το μεγαλύτερο

μέρος της ποίησης του έχει μελοποιηθεί και συνακόλουθα έχει τραγουδηθεί τόσο πολύ από τον κόσμο. Ποιήματα του μελοποίησαν ο Θάνος Μικρούτσικος, που είναι και οι πιο γνωστές μελοποιήσεις, ο Γ. Σπανός, η Μαρίζα Κώχ κ.α.

Σχεδόν 48 χρόνια από τότε που ο Νίκος Καββαδίας έφυγε από τη ζωή και όμως ακόμα η ποίηση του κεντρίζει το ενδιαφέρον για μελέτη. Η μελοποιήσεις της ποίησης του παρά το γεγονός ότι έχουν κυκλοφορήσει πάνω από 20 χρόνια, οι περισσότερες ακόμα ακούγονται και τραγουδιούνται χωρίς να κουράζουν.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προς μελέτη έχουν και οι αναλύσεις της ποίησης του Νίκου Καββαδία από άλλους συγγραφείς όπως ο Φίλιππος Φιλίππου, Μήτσος Κασόλας που έχω αναφέρει παραπάνω αλλά και άλλοι όπως ο Σωνιέ Γκί στο βιβλίο "ετούτο το κορμί το τόσο αμαρτωλό" που αναλύει το έργο του Νίκου Καββαδία γύρω από τον πυρήνα της ενοχής.

Ο Νίκος Καββαδίας μπορεί να χαρακτηριστεί ο ποιητής των ναυτικών χωρίς αμφιβολία. Είναι σχεδόν αδιανόητο να μην έχει ακούσει ή να μην έχει διαβάσει κάποιος ναυτικός έστω ένα ποίημα του Νίκου Καββαδία. Ο ποιητής ξεχωρίζει για το περιεχόμενο της ποίησης του, μια ποίηση που μυρίζει θάλασσα και αλμύρα. Μια ποίηση που κάνει αυτούς που είναι στην θάλασσα να την αγαπήσουν περισσότερο και αυτούς που είναι στην στεριά να νοσταλγήσουν το ταξίδι, την περιπέτεια και τα τροπικά μέρη.

Κλείνω την εργασία αυτή για το σπουδαίο αυτό Έλληνα ποιητή με τους στίχους από το ποίημα του «Γράμμα σε ένα Ποιητή» από την ποιητική συλλογή «Μαραμπού» το οποίο είναι αφιερωμένο στον ποιητή Καίσαρα Εμμανουήλ:

*Ξέρω εγώ κάτι που μπορούσε Καίσαρ να σε σώσει
Κάτι που πάντα βρίσκεται σε αιώνια εναλλαγή
Κάτι που σκίζει τις θολές γραμμές των οριζόντων
Και ταξιδεύει αδιάκοπα την ατελείωτη γη*

*Κάτι που θα 'κανε γοργά να φύγει το κοράκι
Που του γραφείου σου πάντοτε σκεπάζει τα χαρτιά
Να φύγει κρίζοντας βραχνά χτυπώντας τα φτερά του
Προς κάποια ακατοίκητη κοιλάδα του νοτιά*

*Μακριά πολύ μακριά να ταξιδεύουμε
κι ο ήλιος πάντα μόνους να μας βρίσκει
Εσύ τσιγάρο CAMEL να καπνίζεις ναι
κι εγώ σε μια γωνιά να πίνω Whiskey*

*Οι πολιτείες ξένες να μας δέχονταν
οι πολιτείες οι πιο απομακρυσμένες
Κι εγώ σ' αυτές απλά να σε εσύσταινα
σαν σε παλιές γλυκές μου αγαπημένες*

*Κάτι που θα 'κανε τα υγρά παράδοξα σου μάτια
Που αβρές μαθητριούλες τ' αγαπούν και σιωπηροί ποιητές
Χαρούμενα και προσδοκία γεμάτα να γελάσουνε
Με κάποιο τρόπο που όπως λεν δε γέλασαν ποτέ*

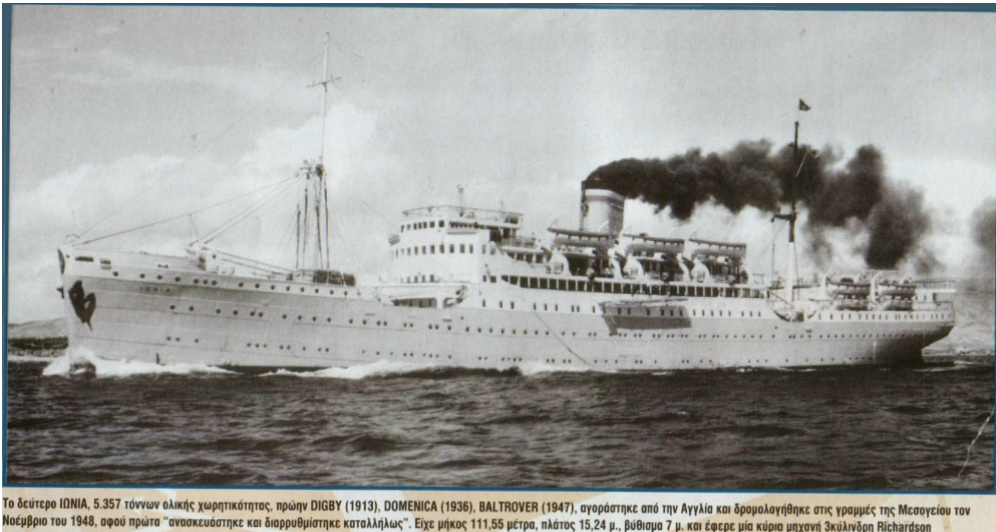
*Γνωρίζω κάτι που μπορούσε βέβαια να σε σώσει
Εγώ που δε σε γνώρισα ποτέ για σκέψου εγώ
Ένα καράβι να σε πάρει Καίσαρ να μας πάρει
Ένα καράβι που πολύ μακριά θα τ' οδηγή*

*Μακριά πολύ μακριά να ταξιδεύουμε
κι ο ήλιος πάντα μόνους να μας βρίσκει
Εσύ τσιγάρο CAMEL να καπνίζεις ναι
κι εγώ σε μια γωνιά να πίνω Whiskey*

*Οι πολιτείες ξένες να μας δέχονταν
οι πολιτείες οι πιο απομακρυσμένες
Κι εγώ σ' αυτές απλά να σε εσύσταينا
σαν σε παλιές γλυκές μου αγαπημένες*

*Μακριά πολύ μακριά να ταξιδεύουμε
κι ο ήλιος πάντα μόνους να μας βρίσκει
Εσύ τσιγάρο CAMEL να καπνίζεις ναι
κι εγώ σε μια γωνιά να πίνω Whiskey*

*Και μια βραδιά στην Μπούρμα ή στην Μπατάβια
Στα μάτια μιας Ινδής που θα χορέψει
Γυμνή στα δεκαεπτά στιλέτα ανάμεσα
θα δείτε την Γκρέτα να επιστρέψει⁹*

Το δεύτερο ΙΩΝΙΑ, 5.357 τόννων ολικής χωρητικότητας, πρώην DIGBY (1913), DOMENICA (1936), BALTROVER (1947), αγοράστηκε από την Αγγλία και δραμολογήθηκε στις γραμμές της Μεσογείου τον Νοέμβριο του 1948, αφού πρώτα "ανασκευάστηκε και διαρρυθμίστηκε καταλλήλως". Είχε μήκος 111,55 μέτρα, πλάτος 15,24 μ., βύθισμα 7 μ. και έφερε μία κύρια μηχανή 3κύλινδρο Richardson

Εικόνα 16: Το ατμόπλοιο "Ιωνία" με το οποίο ταξίδευε ο Νίκος Καββαδίας στις αρχές της δεκαετίας του '50 (πηγή: <https://www.slang.gr/>)

⁹ Γράμμα σε ένα ποιητή, από την ποιητική συλλογή Μαραμπού του Νίκου Καββαδία

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. Νίκος Καββαδίας, Του πολέμου. Στο άλογό μου, Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 1987, σ. 35-39.
2. Ποιητική Συλλογή ΜΑΡΑΜΠΟΥ, εκδόσεις Άγρα
3. Ποιητική Συλλογή ΠΟΥΣΙ, εκδόσεις Άγρα
4. Ποιητική Συλλογή ΤΡΑΒΕΡΣΟ , εκδόσεις Άγρα
5. Συνέντευξη στον Μήτσο Κασόλο , απόσπασμα από την ιστοσελίδα: Athens Voice
«Πηγή: https://www.athensvoice.gr/culture/336678_ti-itan-telika-i-fata-morgkana-toy-nikoy-kavnavadia»
6. "ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΚΑΒΒΑΔΙΑ", συγγραφέας Γιώργος Τράπαλης, εκδόσεις Άγρα, Μάρτιος 2010
7. Ιστοσελίδα "Σαν Σήμερα", <https://www.sansimera.gr>
8. Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΝΙΚΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑ, Φίλιππος Φιλίππου, από της εκδόσεις Άγρα, 2010
9. Ποίημα : Φεντερικό Γκαρθία Λόρκα, Ποιητική Συλλογή Πούσι.
10. Ποίημα: Φάτα Μοργκάνα , από την ποιητική συλλογή Τραβέρσο
11. Πεζογράφημα Βάρδια εκδόσεις Άγρα
12. Ποίημα : Ιδανικός και Ανάξιος Εραστής-Mal du depart, από την ποιητική συλλογή Μαραμπου
13. Ποίημα: Γράμμα σε ένα ποιητή , από την ποιητική συλλογή Μαραμπου
14. Διαδίκτυο
15. Τηλεοπτική εκπομπή Μηχανή του Χρόνου-αφιέρωμα στον Νίκο Καββαδία.
<https://www.mixanitouxronou.gr>
16. Πηγή: <https://itravelpoetry.com>